

VERANDERINGEN IN KWALITEIT VAN LEVEN

NOORDOOST GRONINGEN 2012-2014

DOOR DE GEVOLGEN VAN GASWINNING

Resultaten van een enquête onder stichting WAG deelnemers

Verslag van een onderzoek uitgevoerd door de
Stichting Waardevermindering door Aardbevingen Groningen (Stichting WAG).

Groningen, December 2014

VERANDERINGEN IN KWALITEIT VAN LEVEN NOORDOOST GRONINGEN 2012-2014 DOOR DE GEVOLGEN VAN GASWINNING

Resultaten van een enquête onder stichting WAG deelnemers

Colofon:

Auteur: Drs. A.A. Verlinde, psychiater

Aan de inhoud van deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend. Gebruik voor wetenschappelijke doeleinden of gerechtelijke procedures is slechts toegestaan met toestemming van De Haan Advocaten & Notarissen.

Groningen, December 2014

Het rapport is digitaal beschikbaar op www.dehaanlaw.nl/WAG/informatie

Verantwoording

Gedurende 2013 voerde de Stichting Waardedaling door Aardbevingen (WAG) meerdere onderzoeken uit onder begeleiding van prof. Dr. Ir. George de Kam. Eén onderzoek vond plaats in een drietal dorpen waarvan eerder een nulmeting was uitgevoerd in 2009. Een ander onderzoek vond plaats naar waardedaling onder de deelnemers van de stichting WAG, en een derde onderzoek vond plaats onder de verkopers van woningen in het risicogebied, die hun woning te koop aanboden op de website Funda. De vragen in de twee laatste onderzoeken waren vooral materieel -zakelijk van aard.

De geplaatste opmerkingen van de respondenten waren echter grotendeels gevoelsmatig, waarin deelnemers uiting gaven aan hun emoties met indicaties van gezondheidsklachten als angstigheid, boosheid, gevoel van onveiligheid, zorgelijkheid, stress en slapeloosheid.

Deze gevoelens met een mogelijke relatie met de gezondheid leidde tot de veronderstelling, dat niet alleen de waarde van het bezit van de bewoners – hun woning – maar ook hun woongenot en zelfs hun gezondheid wordt aangetast door de gevolgen van gaswinning door de Nederlandse Aardolie Maatschappij.

Deze veronderstelling leidde tot een vierde onderzoek onder de titel "*Verandering in Kwaliteit van Leven door de gevolgen van Gaswinning*" uitgevoerd door psychiater mevrouw drs. A.A. Verlinde met advies van prof. De Kam, honorair hoogleraar Ruimtelijke Wetenschappen aan de RUG.

Het bestuur van Stichting WAG spreekt haar dank uit voor het consciëntieuze werk wat mevrouw Verlinde heeft uitgevoerd en wat hierbij wordt voorgelegd in de vorm van de bijgevoegde onderzoeksresultaten.

Dit onderzoek heeft geen directe relatie met de doelstellingen van de Stichting WAG, die op de eerste plaats zich richt op compensatie door de NAM voor waardedaling van woningen. Wel zijn de aantasting van het woongenot en de kwaliteit van leven van invloed op de waarde van een woning.

De uitkomst van het onderzoek is echter zodanig ernstig, dat dit breder onderzoek vereist naar de negatieve gevolgen van gaswinning op woongenot, welbevinden en gezondheid van de bewoners in het risicogebied. Ook vereisen deze negatieve gevolgen de aandacht en correctieve acties van regionale autoriteiten op het gebied van wonen, welzijn en gezondheid.

Namens het bestuur Stichting WAG,

Lolke Weegenaar, voorzitter.

Samenvatting

Sinds 1959 wordt in de provincie Groningen aardgas gewonnen. Bewoners en huizenbezitters in Noordoost Groningen worden geconfronteerd met een toename in frequentie en ernst van aardbevingen door de gaswinning. Door schade aan hun huizen wordt hun woongenot aangetast en krijgen ze te maken met een extra belasting in de zin van schade afhandeling en schadeherstel aan hun huizen. Daarnaast is er sprake van permanente onzekerheid met een voortdurende dreiging en een gevoel van onveiligheid ook bij personen die niet met directe schade te maken hebben. In dit onderzoek is gekeken welke gevolgen dit heeft voor de kwaliteit van leven van huizenbezitters in Noordoost Groningen.

Hiervoor is een enquête opgesteld volgens de domeinen van kwaliteit van leven zoals deze gedefinieerd zijn door de Wereld Gezondheidsorganisatie, WHO, te weten: kwaliteit van leven algemeen, woon- en leefomgeving, mate van controle en functioneren, lichamelijk welbevinden, geestelijk welbevinden, sociaal welbevinden en toekomst perspectief. Voor het onderzoek is een vijfpuntschaal gehanteerd. Er is gevraagd naar de beleving van deze domeinen in 2014 en terugkijkend naar 2012, vanwege het ontbreken van een eerder onderzoek. Verder is gevraagd of er volgens de respondenten een relatie is met de gaswinning.

De enquête is verspreid onder leden van de WAG via email en via een nieuwsbrief, hierdoor zijn ruim 500 e-mailadressen bereikt en 356 respondenten hebben de enquête ingevuld.

De resultaten laten een duidelijke daling in waardering van alle bovengenoemde domeinen zien. De kwaliteit van leven in algemeenheid laat een verschuiving zien van 83% in de categorie goed tot zeer goed in 2012 naar 44,6% in 2014. De waarden voor 2012 van deze enquête over de tevredenheid met de kwaliteit van leven komen overeen met de waarden die gevonden zijn door het Centraal Bureau voor Statistiek voor 2010 en 2012 binnen Nederland. 43% geeft aan dat dit veel tot zeer veel te maken heeft met de aardbevingen en 23% scoort een matige invloed. De woonomgeving wordt in 2012 nog gewaardeerd als goed tot zeer goed door 72%. In 2014 geeft slechts 37% deze kwalificatie en 42% de waardering matig. De aardbevingen hebben hier volgens 73% invloed op. De mate van controle daalt van 86% goed tot zeer goed in 2012 naar 57% in 2014. Voor 49% hebben de gevolgen van de aardbevingen hier veel tot zeer veel invloed op. De mate van tevredenheid over de dagelijkse productiviteit daalt eveneens van 88% goed tot zeer goed in 2012 naar 53% goed tot zeer goed in 2014.

In 2012 is 76% tevreden met de lichamelijke gezondheid. Dit komt overeen met de StatLine gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek voor Nederlanders in 2012. In 2014 is dit nog 47% voor de deelnemers van de WAG enquête. De tevredenheid over de lichamelijke gezondheid neemt af, er worden voornamelijk slaapproblemen en spanningsklachten gemeld.

De tevredenheid met de geestelijke gezondheid daalt eveneens. In 2012 is 85% tevreden en in 2014 is dit gedaald naar 50%, daarnaast geeft 34% matig aan en ruim 10% slecht of kan niet slechter.

De kwaliteit van relaties vertoont eveneens een verschuiving. In 2012 vindt 87% zijn relaties goed of zeer goed en in 2014 is deze 75%.

Het toekomstperspectief wordt aanmerkelijk somberder ingezien in 2014 ten opzichte van 2012. In 2012 ziet 83% de toekomst als goed of kan niet beter, in 2014 is dit slechts 24%. Veel respondenten (50%) hebben veel of zeer veel (toekomst)plannen moeten wijzigen als gevolg van de gaswinning. Een percentage van 22% heeft enigszins hun plannen moeten wijzigen. Deze aanpassingen waren voor 63% vervelend of zeer vervelend. Voor 9% waren deze aanpassingen goed of zeer goed.

De dalingen in waardering zijn zo groot dat ze niet door toeval, belastende levensgebeurtenissen of andere oorzaken te verklaren zijn zoals de aanhoudende economische crisis of de huidige politieke situatie. De conclusie uit dit rapport is dan ook dat de gaswinning op alle domeinen van kwaliteit van leven aanzienlijk invloed heeft en dat de gevolgen niet onderschat mogen worden.

Aanbevolen wordt verder uitgebreider onderzoek te doen en daarbij de gevolgen voor welzijn en gezondheid te monitoren, inclusief de kosten voor de zorg en deze ook op lange termijn mee te nemen.

Inhoudsopgave

Verantwoording	blz. 3
Samenvatting	blz. 4
I. Doel en opzet	blz. 6
Kwaliteit van leven in relatie tot aardgaswinning	blz. 7
II. Algemene kenmerken respondenten	blz. 9
III. Resultaten enquête	blz. 10
1. Kwaliteit van leven in het algemeen	blz. 10
2. Woon- en leefomgeving	blz. 13
3. Mate van controle en functioneren	blz. 17
4. Lichamelijk welbevinden	blz. 21
5. Geestelijk welbevinden	blz. 23
6. Sociaal welbevinden	blz. 25
7. Toekomst perspectief	blz. 27
IV. Beschouwing resultaten	blz. 29
V. Kritische noten en vervolg	blz. 32
Literatuur	blz. 32

I. Doel en opzet

Sinds 1959 wordt er in Groningen gas gewonnen. Het doel van aardgaswinning is het beschikbaar maken van aardgas voor veel doeleinden, o.a. verwarming van huizen, industriële doeleinden en export. Hier wordt veel geld mee verdiend, niet alleen door de NAM (Shell en Exxon) maar ook door de Nederlandse overheid en bedrijven die direct of indirect betrokken zijn bij de gaswinning.

De aardbevingen in Noordoost Groningen worden veroorzaakt door deze gaswinning. Deze worden geïnduceerde bevingen genoemd. Een typisch kenmerk van door gaswinning veroorzaakte aardbevingen is de ondiepe ligging van het hypocentrum op enkele kilometers. De aardbeving op 16 augustus 2012 bij Huizinge in de Groningse gemeente Loppersum had een magnitude van 3,6 op de schaal van Richter, de sterkste ooit gemeten in Noord-Nederland.

De inwoners van Noordoost Groningen krijgen te maken met gevolgen van de gaswinning, zoals bodemdaling, aardbevingen en schade aan hun huizen. Bij de afhandeling van deze schade zijn meerdere partijen actief. Huizenbezitters hebben dus te maken met schade aan hun woningen door toedoen van derden en krijgen vervolgens te maken met schadeafhandeling en kans op nieuwe aardbevingen. Dit heeft gevolgen voor het bewonen en bezitten van een huis, gevolgen die men onder normale omstandigheden niet zou hebben. Zijn de gevolgen hiertoe beperkt of zijn de gevolgen groter en hebben de gevolgen invloed op de kwaliteit van leven in dit gebied?

Er zijn inmiddels meerdere onderzoeken gedaan naar het effect en de beleving van de gaswinning. De invloed op alle domeinen van kwaliteit van leven was bij de start van het onderzoek niet bekend. De vraagstelling van dit onderzoek luidt dan ook:

- 1. Hebben de gevolgen van de gaswinning invloed op de kwaliteit van leven van huizenbezitters van noordoost Groningen?**
- 2. Zo ja, binnen welke domeinen van kwaliteit van leven komt dit dan tot uiting?**

Als onderzoeksmodel is gekozen voor de definitie van kwaliteit van leven zoals omschreven door de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO, 1995) en de daarbij behorende domeinen. Zie het kader hieronder. De kwaliteit van leven is door de WHO in dit model breed gedefinieerd en is uitgebreid multicultureel onderzocht en geldt onder alle omstandigheden.

WHO defines Quality of Life as individuals' perceptions of their position in life in the context of the culture and value systems in which they live and in relation to their goals, expectations, standards and concerns". It is a broad ranging concept incorporating in a complex way the persons' physical health, psychological state, level of independence, social relationships, personal beliefs and their relationships to salient features of the environment.

Kwaliteit van leven is dus iemands persoonlijke waardering voor zijn of haar leefomstandigheden, waarbij de volgende domeinen omschreven zijn: lichamelijk welbevinden; geestelijk welbevinden; mate van controle en functioneren; sociale inbedding; woon- en leefomgeving; zingeving en toekomstperspectief. Deze domeinen zijn verder uitgewerkt naar de omstandigheden die in Noordoost Groningen gelden.

Allereerst is gevraagd naar de waardering van de huidige situatie. Om een vergelijking te kunnen maken met de omstandigheden van twee jaar geleden -vóór de heftige aardbeving in augustus 2012 en de verdere ontwikkelingen- is vervolgens gevraagd om terug te halen hoe dit 2 jaar geleden was. Daarna is gevraagd of, indien er verandering is, dit (mede) door de aardbevingen komt. Met deze benadering wordt de beleving van de impact van de aardgaswinning inzichtelijk gemaakt. Verder is er de mogelijkheid geboden bij ieder domein een toelichting te geven.

Voor het retrospectief vragen naar de situatie twee jaar geleden is gekozen omdat een nulmeting op een tijdstip van voor deze heftige aardbeving ontbreekt. De antwoorden kunnen gegeven worden op een 5 puntsschaal van 'kan niet slechter' tot 'kan niet beter', met (bij de meeste vragen) tevens de mogelijkheid van een 'weet ik niet' optie. Als eerste zijn algemene persoonlijke vragen gesteld o.a. over de samenlevingsvorm en naar andere gebeurtenissen die invloed kunnen hebben op de kwaliteit van leven.

De enquête is uitgezet onder leden van de WAG. De respondenten zijn meestal actueel huizenbezitter of waren dat. In het rapport worden de resultaten als percentages van de totale respons gemeld. De toelichtingen worden samengevat weergegeven, gedeeltelijk in de vorm van letterlijke citaten. Bij enkele vragen zijn de uitkomsten ook in een grafiek weergegeven. Voor de uitkomsten van alle vragen en de andere uitkomstgrafieken wordt verwezen naar de bijlage.

Uitwerking kwaliteit van leven in relatie tot aardgaswinning in de enquête

De domeinen zijn nader uitgewerkt aan de hand van de meer gespecificeerde WHO indeling. De verschillende domeinen staan in onderstaande volgorde in de enquête. De vragen over de kwaliteit van leven worden hier weergegeven. Voor de andere domeinen wordt de inhoud kort nader toegelicht.

1. Kwaliteit van leven in het algemeen

1.1. Hoe ervaart u uw leven op dit moment?

Weet ik niet	kan niet slechter	slecht	matig	goed	kan niet beter
--------------	-------------------	--------	-------	------	----------------

Hoe was dat twee jaar geleden?

Weet ik niet	kan niet slechter	slecht	matig	goed	kan niet beter
--------------	-------------------	--------	-------	------	----------------

Komt een eventuele verandering mede door de aardbevingen?

Weet ik niet	nee	weinig	matig	veel	Zeer veel
--------------	-----	--------	-------	------	-----------

1.2. Geniet u van uw leven?

Weet ik niet	kan niet slechter	slecht	matig	goed	kan niet beter
--------------	-------------------	--------	-------	------	----------------

Hoe was dat twee jaar geleden?

Weet ik niet	kan niet slechter	slecht	matig	goed	kan niet beter
--------------	-------------------	--------	-------	------	----------------

Komt een eventuele verandering mede door de aardbevingen?

Weet ik niet	nee	weinig	matig	veel	Zeer veel
--------------	-----	--------	-------	------	-----------

2. Omstandigheden en omgevingsfactoren: Binnen dit domein wordt gevraagd naar: tevredenheid over woonomstandigheden, veiligheid woonomgeving, betrouwbaarheid bestuurders nationaal en lokaal, politiek, zorgverleners, de NAM en de financiële situatie in relatie tot woonlasten. Ook wordt naar de beleving rond inkomsten van anderen gevraagd; primair en secundair door de gaswinning. En verder wordt naar positieve gevolgen gevraagd.

3. Mate van controle en functioneren: Het hebben van controle is, om goed te kunnen functioneren, een belangrijke voorwaarde voor kwaliteit van leven. Hierbij wordt gevraagd naar: het kunnen overzien van de gevolgen, het krijgen van voldoende informatie, mogelijkheden krijgen om met de problemen om te gaan, keuzeruimte, mogelijke financiële gevolgen, zich competent voelen om met de problematiek om te kunnen gaan en mate van tevredenheid over eigen controle op het leven. Verder worden vragen gesteld over het functioneren, het kunnen concentreren, energie, productiviteit en ook de hoeveelheid uren die besteed wordt aan de nadelige gevolgen van gaswinning wordt gevraagd.

4. Lichamelijk welbevinden:

Hoe beleeft men de lichamelijke gezondheid, mogelijke gezondheidsproblemen, het beloop ervan in de laatste twee jaar en spanningsgevoeligheid? Met name naar spanningsgerelateerde klachten wordt gevraagd, zoals slaapproblemen, hoofdpijn, spierpijn en toegenomen infecties. Daarnaast ook naar andere spanningsgevoelige aandoeningen. Verder wordt gevraagd of de respondent hierbij een relatie ervaart met de aardbevingen.

5. Geestelijk welbevinden: Hoe tevreden is men met de geestelijke gezondheid? Er wordt gevraagd naar eventuele klachten en of er behandeling voor verkregen wordt. Of er mogelijke verergering of verbetering is en de spanningsgevoeligheid. Ook wordt gevraagd of eventuele veranderingen beïnvloed zijn door de aardbevingen.

6. Sociaal welbevinden: De vragen gaan over de kwaliteit van vriendschappen, de relatie waarmee men samenwoont, de relatie met familie en over mogelijke spanningen binnen de relaties door de aardbevingsproblematiek.

7. Toekomstperspectief en zingeving: De volgende twee vragen zijn gesteld binnen dit domein: Hebben respondenten hun toekomstplannen moeten wijzigen ten gevolge van de aardbevingsproblematiek en zijn deze eventuele aanpassingen (zeer) vervelend of juist goed? Hoe tevreden zijn ze over hun toekomstperspectief?

II. Algemene kenmerken respondenten:

De enquête is zowel per email als via de nieuwsbrief onder de deelnemers van de WAG uitgezet. Hierdoor zijn ruim 500 adressen bereikt en 356 enquêtes zijn ingevuld. Dit houdt een responspercentage in van ca. 70%. De enquête is afgenomen in de zomer van 2014. Het merendeel van de respondenten heeft de enquête in juli/ augustus ingevuld, enkelen in september. Bijna alle respondenten wonen daadwerkelijk in het aardbevingsgebied, 6 niet of inmiddels niet meer. Men is over het algemeen eigenaar van de woning en woont er langer dan 2 jaar tot zelfs meer dan 40 jaar, de grootste groep woont tussen de 10-15 jaar in het betreffende huis.

Belangrijkste respondentkenmerken:

- 72% van de respondenten is man.
- 65% is tussen de 50 en de 70 jaar.
- Het opleidingsniveau is gespreid: Lager onderwijs 1%; middelbaar 45%; hoger 41%, WO 13%.
- 59% komt oorspronkelijk niet uit noordoost Groningen.
- 87% is gehuwd of samenwonend (13,5%)
- 89% geeft aan dat hun samenlevingsvorm niet gewijzigd is in de afgelopen 2 jaar.
- 31% heeft thuis wonende kinderen.
- 53% heeft buitenshuis wonende kinderen.
- 30% heeft kleinkinderen.
- 40% heeft huisdieren.
- 5% heeft vee.
- 60% geeft aan geen andere gebeurtenis te hebben meegemaakt die van invloed is op zijn/haar kwaliteit van leven.
- Veel aanvullende tekstinformatie is door de respondenten toegevoegd na ieder vragenblok.

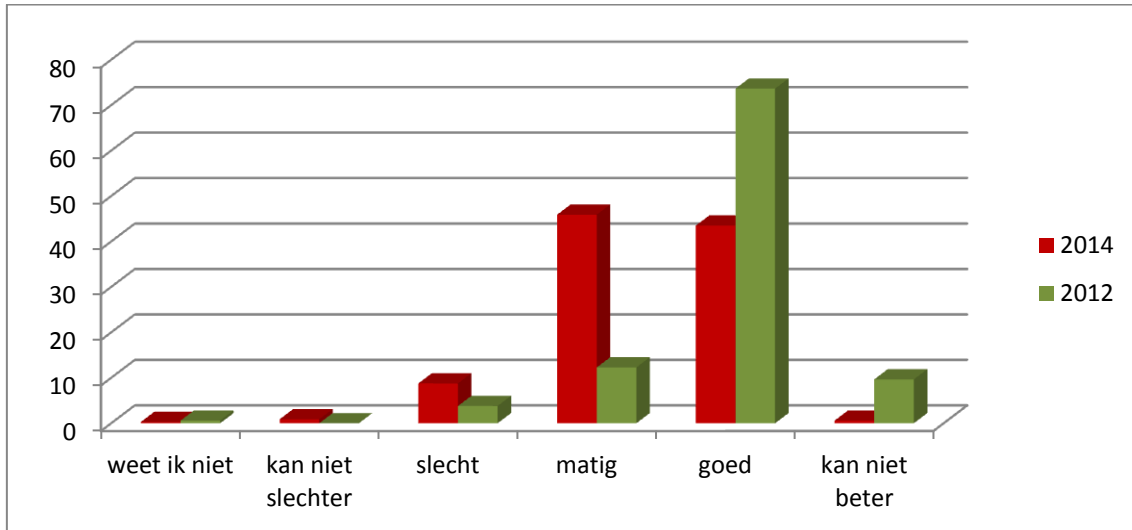
Na de algemene vragen wordt direct al 88 keer een toelichting gegeven zoals:

- *zich niet serieus genomen voelen,*
- *het kost tijd en energie,*
- *de hond is van streek voor en na aardbevingen,*
- *kinderen en kleinkinderen durven niet langs te komen,*
- *slaapproblemen,*
- *meerdere personen geven aan op grotere afstand te werken*
- *en niet meer 'prettig thuis te komen,*
- *het niet thuis kunnen verblijven van echtgenoot in verband met gezondheid tijdens herstelschade, herbelevingen oude trauma's, weer depressief worden,*
- *chronische stress,*
- *belemmerd worden in verhuizen, emigratie of scheiding.*
- *Enkelen zijn verhuisd en wonen elders, kunnen hun huis niet kwijt of hebben het huis verkocht na een forse prijsdaling en intrekken bij familie.*

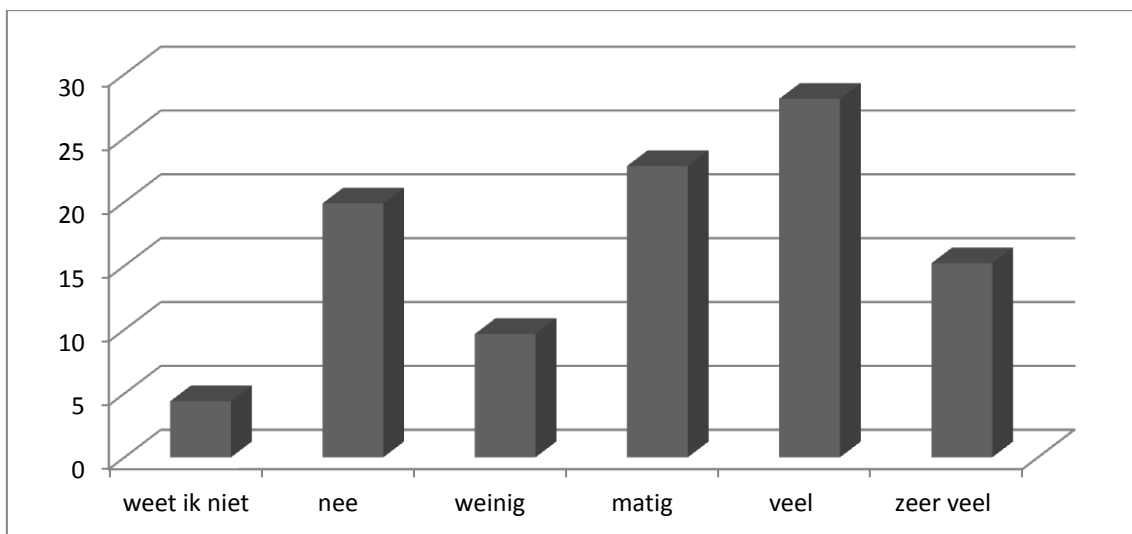
III. Resultaten enquête

1. Kwaliteit van leven algemeen

1.1 In de onderstaande grafieken staan de uitkomsten op de volgende vragen weergegeven: Hoe ervaart u uw leven op dit moment? En: Hoe was dit twee jaar geleden?

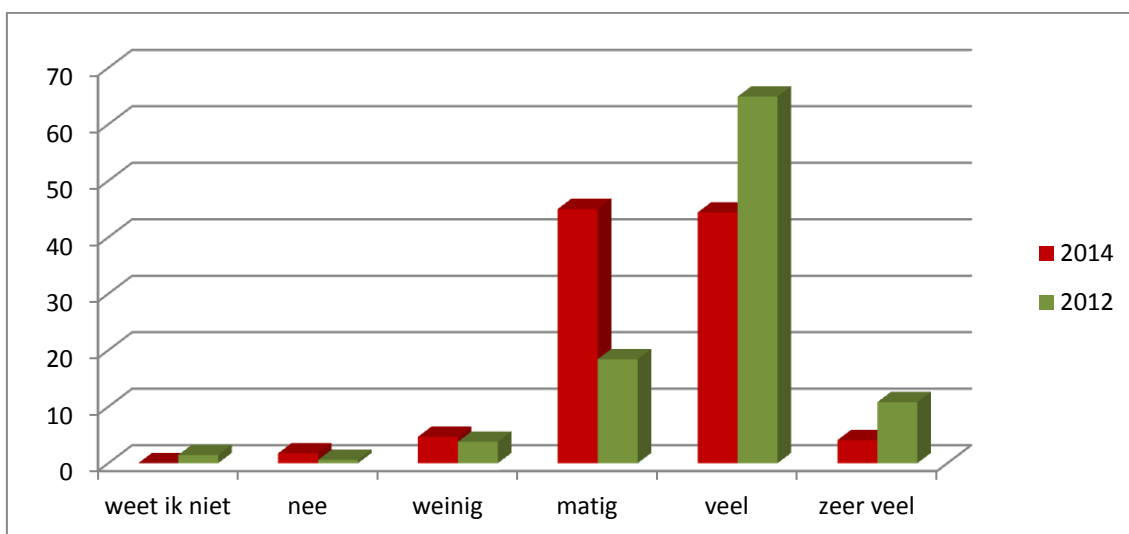
Figuur 1.1. Kwaliteit van leven algemeen 2014 - 2012

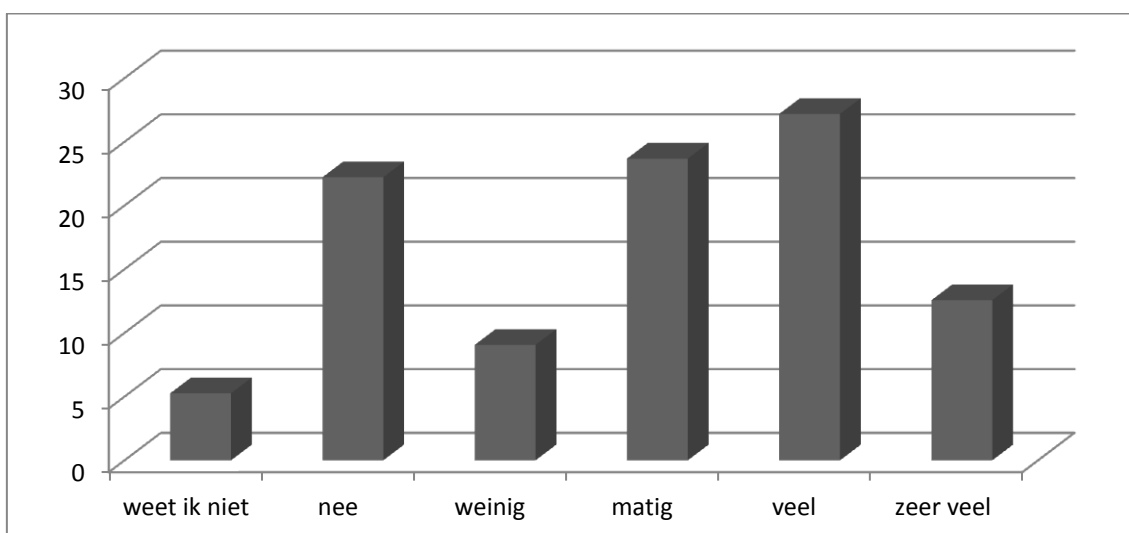
Figuur 1.1a Invloed aardbevingen op verandering kwaliteit van leven algemeen.

- Uit bovenstaande grafieken blijkt dat de kwaliteit van leven tussen 2014 en 2012 een negatieve verschuiving laat zien. Voor 2014 wordt door bijna 44 % de kwaliteit van leven als goed of 0,6% als kan niet beter weergegeven. Terwijl voor 2012 73% goed gescoord wordt en 9,6% zeer goed. De aardbevingen hebben volgens 20% geen invloed op hun kwaliteit van leven, terwijl 76% aangeeft dat dit juist wel invloed heeft, waarbij 28% zegt dat dit veel invloed heeft en bij 15 % zelfs zeer veel.

1.2 Geniet u van uw leven? In onderstaande grafiek staan de uitkomsten van 2014 en 2012 weer-gegeven.

Figuur 1.2 Geniet u van uw leven? 2014 - 2012

Figuur 1.2a Invloed aardbevingen op verandering in het kunnen genieten van het leven.

- De antwoorden op de vraag: geniet u van het leven, laat een verschuiving zien naar de negatieve kant. Ook hier geeft 74% aan dat de aardbevingen invloed hebben, bij 40% veel tot zeer veel.

Samenvatting toelichtingen:

Een toelichting wordt 140 keer gegeven:

- Meerdere personen geven aan van het leven te genieten ondanks levensgebeurtenissen of het leven vanuit filosofisch perspectief te bekijken. Uiteraard maken mensen onafhankelijk van de aardbevingen belangrijke gebeurtenissen mee in positieve of negatieve zin. Positieve gebeurtenissen zoals het trouwen of hertrouwen na overlijden van een partner, een nieuwe vriendin ontmoeten, kinderen krijgen, worden meerdere keren gemeld. Andere voorbeelden: na een periode van werkloosheid toch weer een baan kunnen vinden; betere omstandigheden op het werk; toch kunnen verhuizen ondanks veel verlies op het huis en weer een goede kwaliteit van

leven krijgen na een slechte periode daarvoor met angst voor de aardbevingen en onverkoopbaar zijn van het huis.

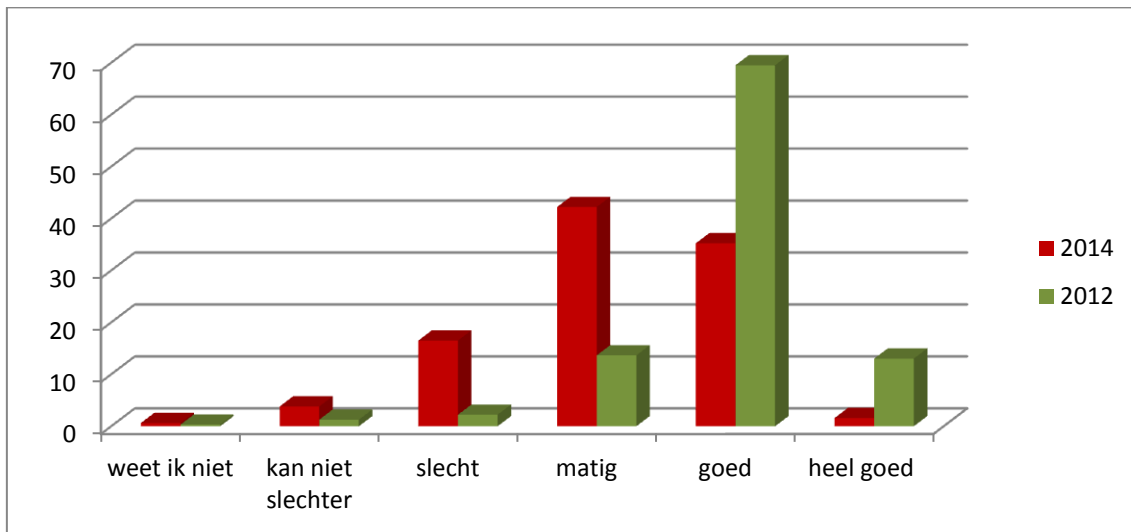
- *Negatieve gebeurtenissen: het krijgen van een ziekte, overlijden partners of scheiding worden gemeld.*

Gerelateerd aan de aardgaswinning:

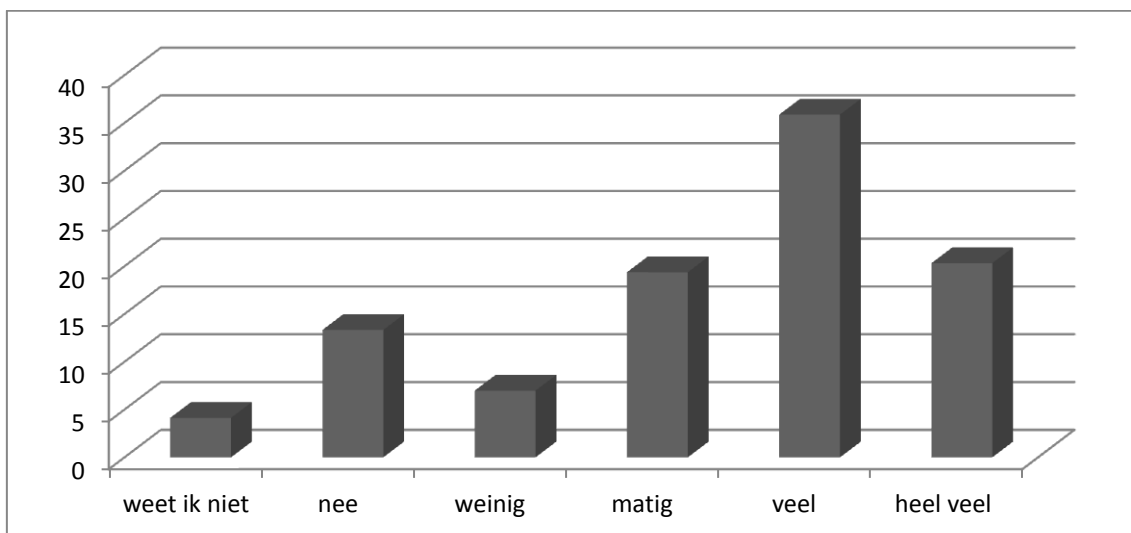
- *Onverkoopbaarheid huizen; vaak komen er geen kijkers; een goede baan in het buitenland kon niet geaccepteerd worden; een echtgenote kan niet bij haar gezin in het buitenland gaan wonen; scheidingen kunnen niet adequaat afgerond worden; de toekomstplannen na pensionering gaan er totaal anders uitzien; verbouwingen stagneren of moeten weer opnieuw gebeuren; verhuizen om dichterbij het werk te gaan wonen of omdat men graag naar een andere regio wil is niet mogelijk. Ook de onverkoopbaarheid van een bedrijf in combinatie met woning wordt gemeld.*
- *Financiële gevolgen worden gemeld (50.000 euro restschuld en meer verlies bij verkoop) die van grote invloed zijn op de toekomst; hogere energie rekening door scheuren in het huis; nu te hoge hypotheeklasten in verhouding tot de waarde van het huis; het verdwijnen van de spaarpot voor de oude dag; investeren in een bodemloze put; hier moeten blijven werken terwijl het gezin in het buitenland woont. Men voelt zich vanwege financiële redenen gevangen in het eigen huis.*
- *De schadeafhandeling roept veel frustratie op: men voelt zich niet serieus genomen; vergoedingen zijn te laag om de schade goed te herstellen; schade wordt slechts oppervlakkig hersteld en zal steeds weer hersteld moeten worden; mensen over de vloer en dan met een gezin tijdens het herstel tussen de rommel moeten wonen; het kost zeer veel tijd, de NAM is traag, iedere keer moet weer het gevecht aangegaan worden met schade experts van de NAM en vervolgens de NAM.*
- *"Gedwongen moeten verhuizen in verband met instortingsgevaar, nu wonen in een klein huurhuis, donker en niet prettig, waardoor kinderen gedwongen van school moesten veranderen."*
- *Zorgen, angst, onrust worden gemeld; rustiger zijn als je weg bent; niet langere tijd rustig weg kunnen gaan; onrustig thuis komen na het werk op afstand. Iedere dag ermee bezig zijn. "Geen grip meer op je leven hebben terwijl de NAM dit wel 80% heeft op je leven." "Het beïnvloedt intermenselijke contacten".*
- *Ergernis is er over de houding van minister Kamp dat de waardedaling geen verband heeft met de gaswinning; de 'politieke' houding van politici; de wijze van hantering van het begrip "ruimhartig",*
- *Machteloosheid wordt geuit: Het heftiger worden van de bevingen baart zorgen; gevangen voelen; zorgen, zorgen, zorgen. "Ik kan wel een boek schrijven." "Een gevecht met de NAM, de staat en weten dat je aan het kortste eind trekt." " De NAM is de slager; slachter; die zijn eigen vlees keurt." "Tijdrekken daar zijn ze goed in." "Er is hier niet om gevraagd!"*

2. Woon- en leefomgeving:

In onderstaande grafiek staan de waarderingen van de woonomstandigheden in 2014 ten opzichte van 2012 weergegeven.

Figuur 2.1 Waardering woonomstandigheden 2014-2012

Figuur 2.1a Invloed aardbevingen op verandering in de waardering van de woonomstandigheden.

- De waardering van de woonomstandigheden laat dus een daling zien in 2014 ten opzichte van 2012. Deze worden in 2014 door 35% als goed en 1,6% als zeer goed omschreven. Voor 2012 wordt de waardering door 69% als goed en 13% als zeer goed ingevuld. Matig wordt voor de huidige situatie hoger gescoord en kan niet slechter stijgt van 1,3% naar 3,8%. De gaswinning heeft voor 13% van de respondenten hier geen invloed op gehad, 73% geeft aan dat de gaswinning deels invloed heeft, waarbij 35% aangeeft "veel" en ruim 20% "zeer veel". "
- Het gevoel van veiligheid laat een verschuiving zien van goed tot zeer goed in 2012 bij 78% van de respondenten, naar een 70% score van matig tot zeer slecht in 2014, waarbij ruim 51% matig aangeeft. Dit heeft veel tot zeer veel met de aardbevingen te maken voor 76% van de respondenten en voor 11% hebben de aardbevingen hier geen invloed op.

- De perceptie van betrouwbaarheid van bestuurders is afgenomen ten gevolge van de wijze waarop er met de aardbevingsproblematiek wordt omgegaan. Bij de lokale bestuurders wordt een verschuiving van goed (2012 42% - 2014 30%) naar slecht geregistreerd. Nationale bestuurders scoren nu nog geen 2% goed, 20% matig en 77% op 'slecht' en 'kan niet slechter'. Ruim 76% geeft de politiek een score 'kan niet slechter' of 'slecht'. "70% geeft hierbij aan dat dit 'veel tot zeer veel', het gevolg is van hoe er met de aardbevingsschade wordt omgegaan. Het vertrouwen in zorgverleners is vrijwel onveranderd. Slechts 4,8% ervaart de NAM als betrouwbaar in 2014 vergeleken met 11,8% in 2012.
- Financiële situatie: De verhouding financiële situatie in relatie tot de woonlasten is van 85% goed tot zeer goed in 2012 gedaald naar 54% in 2014. 52% geeft aan dat de gaswinning hier geen invloed op heeft. 35% dat de gaswinning hier veel tot zeer veel invloed op heeft.
- Positieve effecten ten gevolge van de gaswinning zijn er voor 2 respondenten (0,6%), 7% ervaart In enige mate positieve gevolgen terwijl dit voor 92% niet het geval is.
- Overzicht over de gevolgen denkt 13% wel te hebben, 21% min of meer en 63% heeft het gevoel dat ze de gevolgen van de gaswinning niet of totaal niet kunnen overzien.
- Inkomsten door derden: Dat de NAM inkomsten heeft door de aardgaswinning wordt door ruim 24% als zeer vervelend ervaren, 16% als vervelend, 38% scoort neutraal, 19% vindt dit goed of zeer goed. De inkomsten voor de overheid vindt ruim 24% zeer vervelend, 20% vervelend en 23% goed tot zeer goed. Het feit dat lokale bedrijven inkomsten hebben door de gaswinning wordt door 45% als goed of zeer goed gescoord.
- Krijgen de gevolgen de juiste aandacht in Nederland? 68% geeft aan dat dit ten tijde van de enquête slecht of zeer slecht is, 25% geeft aan matig en ruim 5% vind dit goed.
- De vraag of de gevolgen voldoende begrepen worden wordt door ruim 2% positief beantwoord met goed, 21% geeft aan matig en 56% slecht en ruim 19% kan niet slechter.
- Serieus genomen voelt men zich het minst door de NAM: bijna 50% geeft hierbij aan slecht tot zeer slecht en 36% matig. Ook de lokale overheid scoort hierop: slecht 23%, 14% zeer slecht en 40% matig. Het merendeel van de respondenten voelt zich door burens, familie en op het werk wel serieus genomen. De directe burens nemen elkaar het meest serieus.

Toelichting omstandigheden en omgevingsfactoren:

119 toelichtingen zijn gegeven:

- *Veel toelichtingen over thuis niet prettig voelen.*
- *Meerdere toelichtingen over de schade niet melden vanwege de belasting en overlast.*
- *"De waardedaling wordt onderschat, extra aflossen, nu geen probleem wel als we gaan verkopen", spaargeld dat in het huis zit. "Ons huis is nu niks waard".*
- *Verbouwingen die stagneren, "stenen staan te verpieteren in de tuin".*
- *Opmerkingen over de verschillende maten die de NAM hanteert, een dubieus vriendje hebben resulteert in een hogere vergoeding.*
- *Gerucht: "Als de aardbevingen boven 4 van de schaal van Richter komen is de NAM dan nog aansprakelijk?"*
- *Enkele citaten:*

- *"Mede door dialoogtafel wordt uitvoering van herstel nadelige effecten aardbevingen van veroorzaker doorgeschoven (NAM) naar de slachtoffers. Uiteindelijk krijgt regio straks nog de schuld dat herstel en compensatie niet adequaat wordt opgepakt."*
- *"Iedereen in het dorp heeft te maken met schade, onderling is er veel begrip over de ontstane toestand. Al jaren eerder hadden bewoners gecompenseerd moeten worden voor aardbevingen zoals in Noorwegen. Nederland heeft vooral geld verdiend met gas en niet er iets tegenover gesteld. De getroffen gebieden moeten ruimschoots worden gecompenseerd."*
- *"Ik hoor van aannemers en uren steeds hetzelfde: men probeert mensen af te wimpelen met een schijntje i.p.v. de daadwerkelijke kosten (en bijkomende sores) te betalen. Zeer onjuiste behandeling. En dan nog de truc met 't meer pompen in 2013 en vervolgens dan dat terugschroeven in 2014, zodat 't lijkt alsof ze minder produceren maar in werkelijkheid weer op 't niveau zitten van voor de bevingen.....heel typisch trucje."*
- *"Wij ervaren grote verschillen tussen de aanpak van degenen die namens de NAM met onze schade bezig zijn. Een redelijke contactpersoon en een rampzalige taxateur. De willekeur in wie aan je deur komt namens de NAM ervaar ik als zeer negatief."*
- *"Ik vind het niet erg als al die bedrijven winst halen uit de gaswinning. Ik vind het wel beroerd dat ik daar de dupe van moet worden. Mijn woning is koud en tocht door de kieren en lekke ramen. En dan durft de NAM ook nog te zeggen dat we er beter van willen worden als de schade word ingediend."*
- *"Op het werk (Zwolle) worden regelmatig grappen gemaakt over de aardbeving en de regio. Met de NAM heb ik een meningsverschil over 3 schadepunten, waarvoor ik nu een contra-expertise heb aangevraagd. Een hoop gedoe, tijd en energieverwendend. Ik heb er niet om gevraagd. Jarenlang is deze regio geplunderd en zijn er honderden miljarden verdient en door diezelfde overheid deels verkwanselt aan de onrendabele Betuwelijn, aanleg HS-treinbaan waar nog steeds geen HS-trein rijdt, desinvesteringen in aanschaf HS-treinen die staan te verroesten ergens in Nederland."*
- *"Veel fam. en het werk is op grote afstand van Loppersum je merkt dat het voor buitenstaanders een ver van mijn bed show is. Dit doet pijn."*
- *"woonomstandigheden privé voor mij niet zorgwekkend, woonomgeving uiteraard wordt er niet leuker op. woon in een dorpskern beschermd dorpsgezicht, geeft bepaalde historische sfeer. aan vele huizen wordt gewerkt i.v.m. schade, is deze sfeer geheel weg. cultuur erfgoed gaat achteruit, om te huilen! "*
- *Ik heb hier altijd met plezier gewoond maar door alle huidige omstandigheden is dat beduidend verminderd. Ik heb daar niet voor gekozen!!!!!! Ik voel mij ook niet serieus genomen door de overheid/NAM noem maar op!"*
- *"Gewoon geen puf meer om die nieuwe schade te melden want dan weer taxateur en afspraken en gedoe. Geen thuisgevoel meer, vervreemding van ons huis. Heb hulp gezocht bij Lentis want ben apathisch."*
- *"Als een bedrijf meer dan 20 jaar alles heeft ontkend ben je altijd onbetrouwbaar. Verder zijn de winsten zo hoog voor ons land dat het landsbelang altijd voor de regio zal gaan. Door de weinige bewoners in dit gebied wordt dit alleen maar versterkt. "*
- *"Ik heb geen problemen met de opbrengsten voor een ieder, als ze dan ook de consequenties accepteren en bewoners schadeloos stellen."*
- *"Ik vind dat er lasten verlaging moet komen, zolang het leefklimaat is aangetast."*
- *" Mijn ervaring, en die van derden, is dat de schadeafhandeling véél te lang duurt, veel schade afgedaan wordt als niet bevingschade (terwijl deze schade toch echt is ontstaan door deze aardbevingen en je simpelweg afgewimpeld wordt) Discussie met een schade-expert is als gedupeerde niet wenselijk gezien hij over de absolute macht beschikt "vergoeden of niet". Deze macht wordt misbruikt en worden velen in de wacht gezet. Een second opinion wordt geweigerd door de NAM, tenzij deze "even" door de gedupeerde zelf betaald wordt. Corrupte bende is het."*

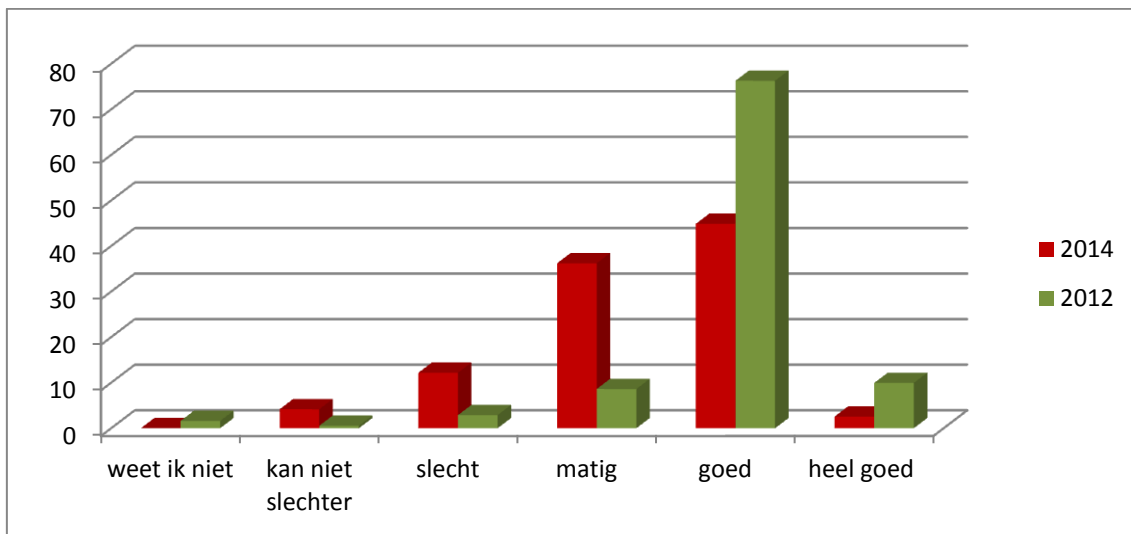
" De impact van de aardbevingen op het leven in het aardbevingsgebied is moeilijk uit te leggen.

- *ledereen verdringt dit het liefst. Of er wordt gezocht naar sensatieverhalen "*
- *"... Wat doet de NAM rekken, rekken, zodat de bewoners het "hoofd"er bij neerleggen."*
- *" ... Je probeert het netjes op te lossen met de NAM, De NAM inspecteur gaf me het gevoel dat ik er beter van wilde worden! Wie wil er nu in GODSNAAM een huis in Loppersum*

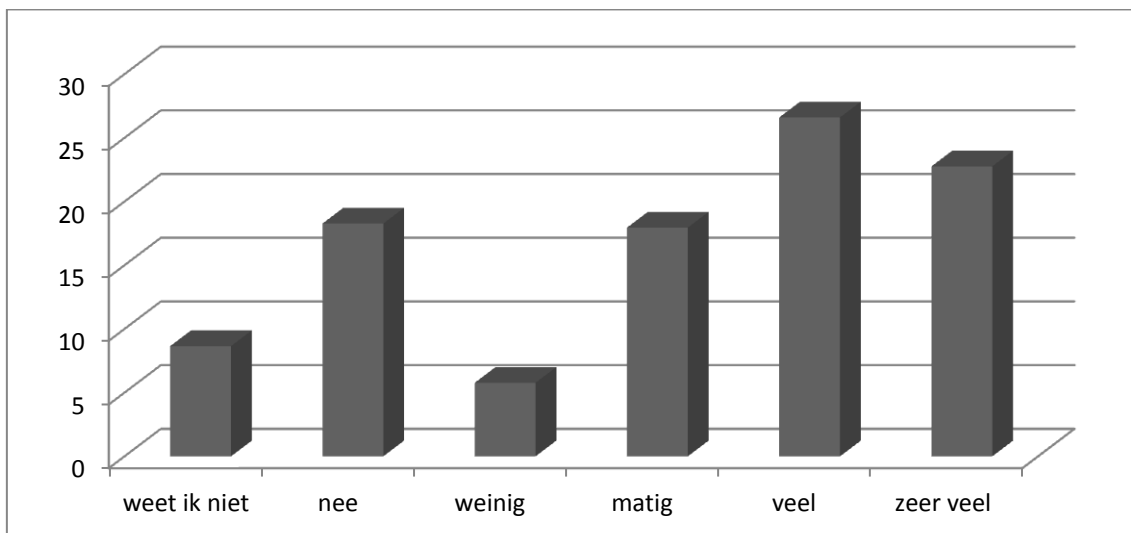

3. Mate van controle en functioneren

- Belemmering in keuzes door de gevolgen van de aardbevingen wordt door 57% als veel tot zeer veel aangegeven.
- Competent om met de problemen om te gaan voelt 32% zich goed tot zeer goed in staat, 39% matig en 25% nauwelijks of niet.
- Mogelijkheden om met de problemen om te gaan ervaart 17,6% als niet aanwezig, bijna 20% als weinig, 53% als matig en 9% als veel.
- De mate van controle op het leven ervaart in 2014 57% als goed ten opzichte van 86% in 2012. Hierbij geeft 49% aan dat deze verschuiving veel tot zeer veel met de aardbevingen te maken heeft.

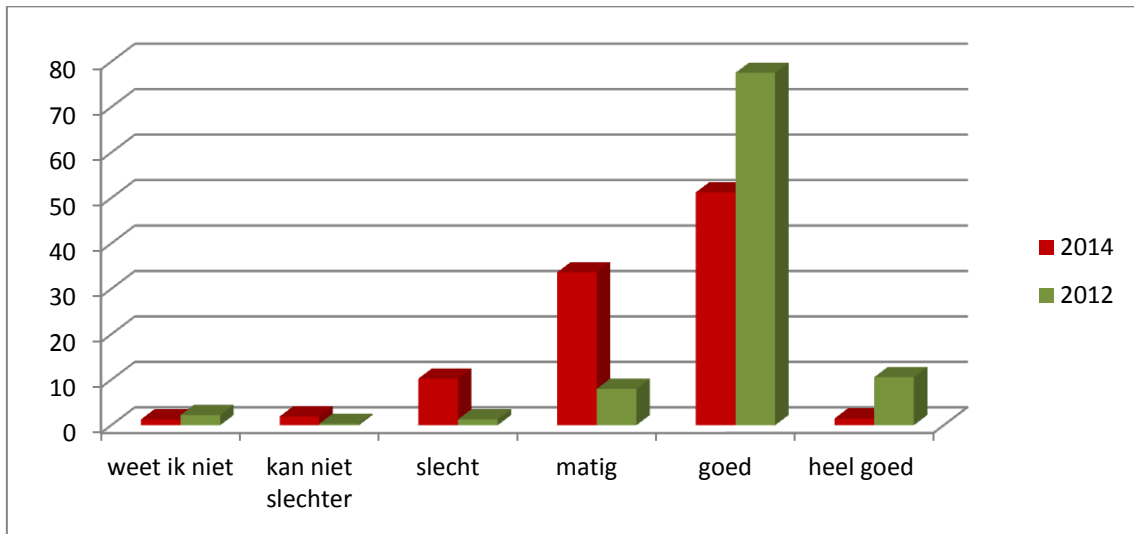

Figuur 3.1 Tevredenheid met de mate van controle in 2014 - 2012

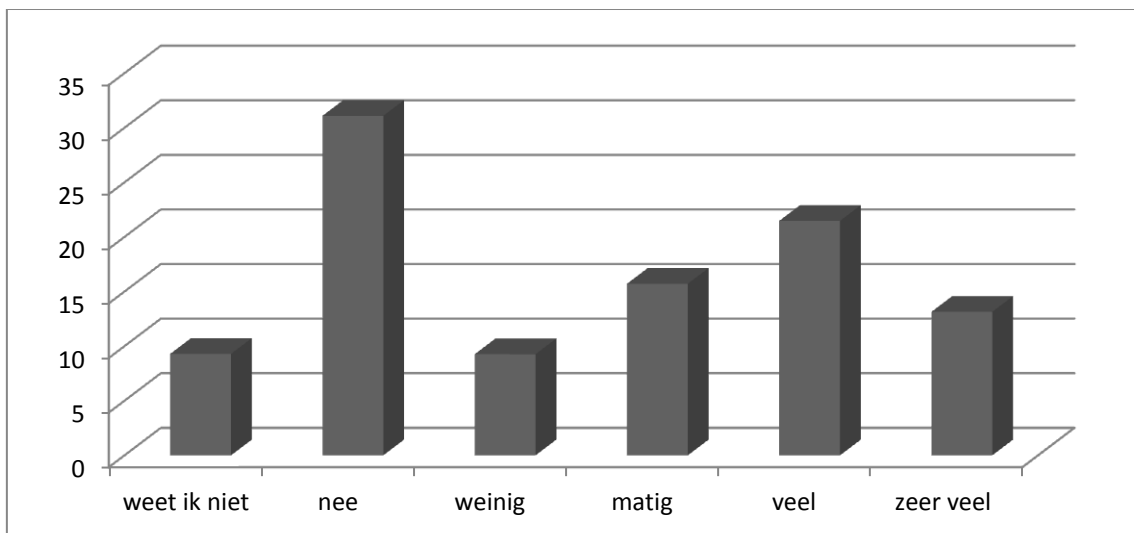

Figuur 3.1a Invloed aardbevingen op verandering in de mate van controle.

- Tevreden over het eigen functioneren is 53% in 2014 en 88% in 2012.

Figuur 3.2 Tevredenheid over eigen functioneren in 2014 - 2012

Figuur 3.2a Invloed aardbevingen op verandering van het functioneren.

- Over de besteding van vrije tijd is over het algemeen meer dan 67% tevreden.
- De tijd die besteedt wordt aan de gevolgen van de aardbevingen is voor 48% minder dan 4 uur per maand, 24% besteedt er wekelijks tot 4 uur aan en 26% dagelijks meer dan een half uur.
- Tevredenheid over de dagelijkse productiviteit is afgenomen in 2014 ten opzichte van 2012. In 2014 scoort 53% goed of kon niet beter in tegenstelling 2012 88%.
- 34% geeft aan dat eventuele verandering in het functioneren mede beïnvloed, veel tot zeer veel, wordt door de aardbevingen.

toelichting bij controle en functioneren:

Er zijn totaal 88 toelichtingen gegeven bij de vragen over controle.

- *Wat veel wordt genoemd is dat men zich gevangen voelt in het huis, niet weg kunnen, beperking vrijheidsgevoel, niet vrij zijn zelf te beslissen, klem zitten, afwachten tot .....*

- De financiële kant heeft invloed op mijn dagelijks leven, vanwege de financiën niet weg kunnen, in de toekomst klem te komen bij een hypotheekrente aanpassing, financieel schaak staan.
- Geconfronteerd worden met grote woonwerk afstand, dit zo lang mogelijk vol hopen te houden.
- We kunnen niet verder plannen, verbouwingen gaan niet verder zoals gepland, deel van het huis kan hierdoor niet verhuurd worden.
- Enkele citaten:
  - o "Hoe ik mijn leven vormgeef wordt bepaald door heel andere zaken dan de negatieve gevolgen van de aardbevingen."
  - o ".....Hoezo controle over je leven. Ik wil uit dit huis....."
  - o "Hier zijn géén woorden voor, wanneer iemand met mij een gesprek aangaat over de aardbeving, dan kan ik er slecht over spreken."
  - o " Het is mij niet duidelijk, wie mij zinnige informatie zou kunnen geven op welke manier ik goed zou handelen om in de toekomst weer een goede controle over mijn en ons leven te krijgen juist nu duidelijk wordt, dat het ouder worden vele ongemakken met zich meebrengt."
  - o "Door veel weg te zijn komen we tot rust."
  - o "Je staat er uiteindelijk alleen voor, De hyp verstrekker bericht: bel Verzekeraar, Verzekeraar meldt: we kunnen niets doen, had u maar een rechtsbijstand verz moeten afsluiten. De NAM hult zich in stilzwijgen. Ver Eigen huis kan helpen met een contra expertise en advies. De nationale ombudsman..... Ach er zijn zoveel loketten waar ik al was maar de NAM/ de Staat willen wel winnen maar niet betalen als dat het gevolg is v d gas winning. In de tussentijd voelt het hier alsof het gebied wordt afgeschreven, een dialoogtafel die bij voorbaat aan een leiband loopt en oplossingen die er niet komen, dat je gevangen zit door het gebrek aan perspectief. Ik heb soms heel veel zin zelf m 'n eigen gas kraan open te draaien en in plaats dat m 'n huis weg zakt het in de lucht te laten vliegen.... kind kan de was doen!"
  - o "Wij hebben geen idee waar dit alles toe zal leiden, we hebben geen idee waar we komen te wonen/ wat voor een regeling zal volgen. Die onzekerheid is funest voor ons jonge gezin. Waar we eerder alles zelf in handen hadden (huis, verbouwing etc.) zijn we nu overgeleverd aan de 'onderhandelingen' met de NAM. Wij kunnen zelf nu niks plannen en dat is heel frustrerend en alles beheersend."
  - o "Ik ben altijd een heel tevreden mens geweest en blij met ons plekje wat we in al die jaren opgebouwd hebben. Het is nu niet meer een veilige plek voor mij dus daarom wil ik hier wel weg! jammer want deze plek was altijd een droom van ons geweest!"
  - o " Er zijn al genoeg dingen waarmee je rekening mee moet houden in het leven, werk, partner, kinderen enz. daarbij komen de aardbevinggevolgen nog eens als onberekenbare en oncontroleerbare factor. "

80 toelichtingen zijn toegevoegd over het functioneren:

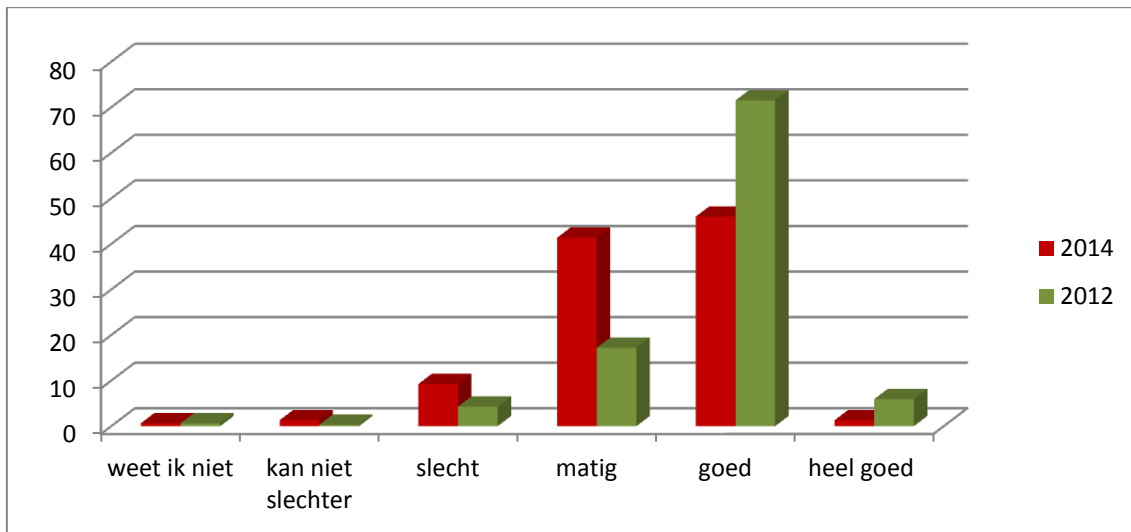
- Het belangrijkste dat vrijwel alle respondenten noemen is; het kost tijd, daarmee energie, met vaak stress en dit gaat ten koste van andere zaken. Dit kan fluctueren gedurende de tijd.
- Betere tijden en momenten worden genoemd: "Er is een tijdje geen aardbeving geweest en ben er nu minder mee bezig; ik ben blij als ik op mijn werk ben en dan niet geconfronteerd wordt met scheuren en steigers; tijdens mijn werk kan ik het loslaten; het werk is mijn redding."
- Tijdsaspect; "de laatste procedure duurde 1,5 jaar; ik ben al 11 jaar met de NAM bezig; elke dag weer kijken of de NAM gereageerd heeft; alles in de gaten moeten houden, niet te laat de formulieren invullen; alles steeds weer moeten weerleggen kost tijd en energie; geen tijd meer voor mijn hobby; tijdens een schade afhandeling moet je er veel tijd aan besteden; we zijn nu al 9 maanden verder na een schadeclaim; iedere keer weer de kamers leeg moeten halen om de schade te laten herstellen;" "Moet de laatste jaren veel tijd besteden aan de schademeldingen, het

volgen van de procedure, contrataxaties begeleiden en vaak maanden wachten voordat er weer schot in de zaak zit. Daarbij veel tijd aan begeleiden van de herstelwerkzaamheden. Er gaat zoveel tijd zitten in deze zaken." "Ik besteed veel tijd aan de aardbevingssschade omdat ik zelf alles herstel omdat we hier niet prettig wonen en niet weg kunnen."

- *Invloed op het functioneren; burnout / overspannen diagnose i.v.m. aardbevingsproblematiek herstel niet mogelijk. Bedrijf onverkoopbaar door aardbevingsproblematiek; "na jaren steeds een goede beoordeling op het werk, nu een slechte ik kan me niet concentreren en maak fouten; Ben al meer dan 1 1/2 jaar totaal de controle over mijn leven kwijt en voel me totaal machteloos en ongehoord/begrepen."*
- *Invloed op de slaap: "ik wordt al moe wakker door onrustig slapen; het houdt ons erg bezig vooral 's nachts; ik maak mij dag en nacht zorgen."*

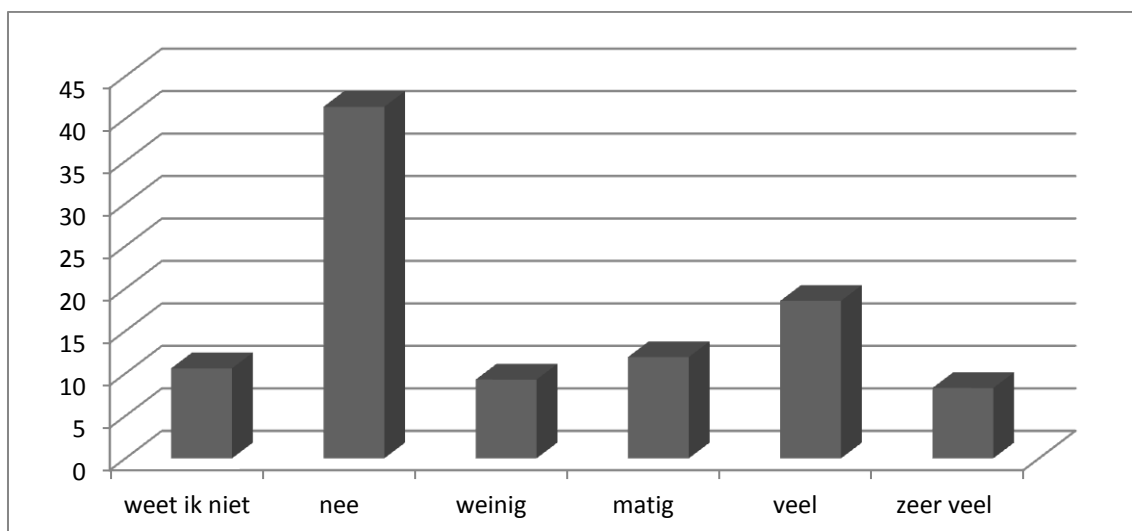
4. Lichamelijk welbevinden:

- De tevredenheid met de lichamelijke gezondheid wordt lager gescoord, voor 2012 scoort 77% 'goed tot kan niet beter' en in 2014 47%. 'Matig' wordt 17% voor 2012 gescoord en 41% in 2014.

Figuur 4.1 Lichamelijk welbevinden in 2014 - 2012

- Stress gerelateerde klachten zoals slaapproblemen, spontane spierpijnen, hoofdpijn en moeheidklachten worden frequent aangegeven. Slaapproblemen worden door 52% aangegeven, spontane spierpijnen 38%, hoofdpijn 42% en 56% geeft klachten van vermoeidheid aan (matig tot heel veel)
- Invloed van spanning: 65% van de respondenten geeft aan dat de klachten, van matig- tot heel veel, verergeren bij spanning. Bij 64 % zijn de klachten verergerd de laatste twee jaar en bij 9% verbeterd. Het huisarts bezoek is volgens 38% matig tot heel veel toegenomen en bij 6% afgenomen. Bij 29% zijn de lichamelijke klachten de laatste twee jaar veel tot zeer veel ontstaan. 30% meldt nieuwe klachten.

Figuur 4.1a Invloed aardbevingen op verandering in lichamelijk welbevinden.

- Van de respondenten legt 20% een relatie met de aardbevingen met als kwalificatie weinig of matig en 37% scoort veel of zeer veel.

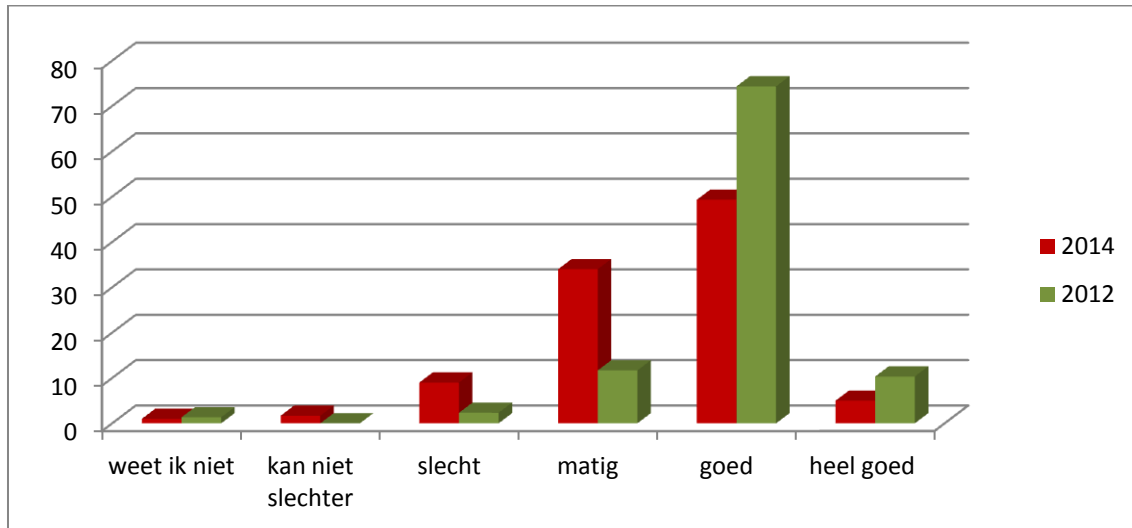
- Toelichting lichamelijk welbevinden

Er zijn 79 toelichtingen geven bij het lichamelijk welbevinden:

- *enkele geven aan geen duidelijke klachten te hebben of deze relateren aan de leeftijd, waardoor een toename van klachten normaal is. "Wel vind ik vervelend dat ik er zo veel energie in moet steken".*
- *slaapproblemen worden vaak gemeld, gerelateerd aan piekeren over toekomst, piekeren over financiële gevolgen, stress door niet bij familie kunnen wonen, verkopen huis, wonen in te groot huismeer, alert zijn, wakker schrikken van ieder vreemd geluid, gekraak van het huis of "denk dat er weer een aardschok is geweest". Moeite met inslapen als onderwerp aan de orde is geweest. "Het huis schud nu ook als een vrachtwagen door de straat rijdt, dit maakt me 's nachts wakker".*
- *spanningsklachten worden meerdere keren vermeld: minder ontspannen meer op de hoede zijn; onzekerheid over hoe en wat, toename drukte in het hoofd (waarvoor opname noodzakelijk was), opwinden, stress over ongevraagde financiële problemen, niet iets nieuws in het buitenland kunnen starten en interen op vermogen; burnout door de stress en in de ziekte wet, overspannen geworden, vaker hoofdpijn, emoties die op de keel slaan, pijn in spieren en gewrichten, chronische rugklachten. "Ik reageer lichamelijk op spanning, dit is toegenomen". Zeer gestrest zijn, waarvoor medicatie wordt gebruikt.*
- *Toename infectie ziekten 'huidinfectie gekregen die niet direct met de aardbevingen te maken hebben wel verergerd bij spanningen"; kwetsbaarder voor infecties, een heel gezin heeft toename van verkouden, voorhoofdsholteontstekingen e.d.*
- *verergering lichamelijke ziektes: COPD wordt verergerd door de verslechterde woonomstandigheden en stress (2x), toename hartklachten en bloeddruk na aardbevingen en afhandeling (meerdere keren) ook met opname in ziekenhuis, verergering diabetes, stress gerelateerde epilepsie, afstoting transplantatie nier, normaliter zou een transplantatie nier 10 jaar mee kunnen gaan, waardoor nu weer dialyse.*
- *psychische klachten en toename hiervan met spanningen in relaties worden eveneens gemeld.*
- *Enkele citaten:*
  - *"Ik ben onrustig thuis, thuis is geen veilige haven meer wat heel belangrijk is voor ontspanning." "Stress rond het geen plek meer hebben voor de kinderen en onszelf, dit resulteert in hoofdpijn, algehele spanning en vermoeidheid."*
  - *" Hoofdpijnklachten, spontane bewusteloos raken, volgens huisarts door spanningen, daarbij nog miskramen."*
  - *"Ik ben er overspannen van geworden. niet goed meer slapen , spanning met de partner. om de woning. En keihard werken (zonder vakantie de laatste 2 jaar) omdat je gewoon geen extra uitgaven wil doen . met oog op het huis en onverwachtse schade. Waarvan de NAM alleen maar de plekje repareer waar het zit !! Maar de rest van de ruimte dan..."*
  - *"Veel vaker hoofdpijn, zeker als ik met de schadeafhandeling bezig ben of op enigerlei wijze geconfronteerd wordt met aspecten die ermee te maken hebben, of dit nu is vanuit de politiek, NAM, dialoogtafel of GBB. Dit maakt eigenlijk niet uit. Ik heb daar geen directe invloed op en geeft een verkeerd gevoel van onmacht. De gasbevingen hebben wel directe invloed achter onze voordeur."*
  - *"Ik ga met mijn lichamelijke ziektes niet naar de huisarts, ik heb al genoeg ellende en wil niet allerlei onderzoeken erbij. Onder deze omstandigheden wil ik niet oud worden. "*
  - *"Ik heb mijn hele leven hard gewerkt, ben vaatpatiënt en wilde rustig van mijn pensioen genieten. Nu denk ik over de pil van Drion. "*

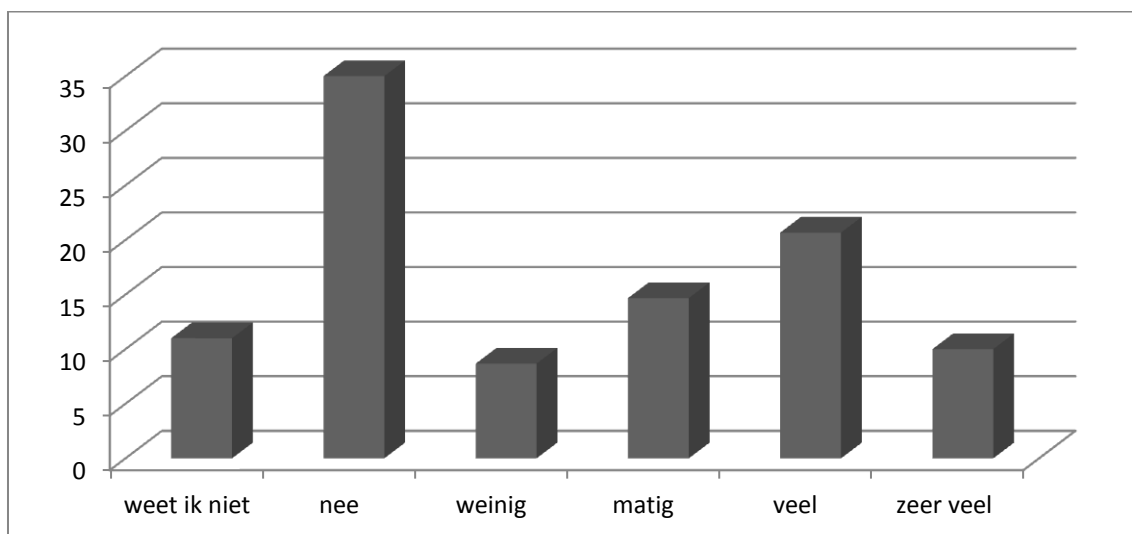
5. Geestelijk welbevinden:

- Er is een sterke afname in de tevredenheid over de geestelijke gezondheid. Meer dan de helft van de respondenten, 53% is momenteel tevreden over zijn geestelijke gezondheid. In 2012 was dit 85%. 'Matig' wordt voor 2014 34% en voor 2012 11 % gescoord.

Figuur 5.1 geestelijk welbevinden 2014-2012

- 57% heeft last van piekeren en/of gespannen voelen, hiervan scoort ruim 7% heel veel, ca 24% veel en 26% matig.
- Geïrriteerd zijn wordt door 53% gemeld van matig tot heel veel en plotselinge woedeuitbarstingen door 25%.
- Bang om zelf alleen thuis te zijn wordt door 26% gemeld van matig tot heel veel, 28% is bang anderen alleen thuis te laten.
- Dat genoemde klachten verergeren bij spanning wordt door 53% aangegeven.
- 39% geeft aan dat deze klachten de laatste twee jaar zijn ontstaan en 46% dat deze (matig tot heel veel), erger zijn geworden. Bij ca 5% zijn bestaande klachten beter geworden.

Figuur 5.1a Invloed aardbevingen op eventuele verandering geestelijk welbevinden.

- Volgens 34% hebben de gevolgen van de aardgaswinning geen invloed op hun geestelijk welbevinden. Bij ruim 10% van de respondenten heeft de aardgaswinning heel veel, bij bijna 20% veel en bij 14% matige invloed.

Toelichtingen bij geestelijke situatie

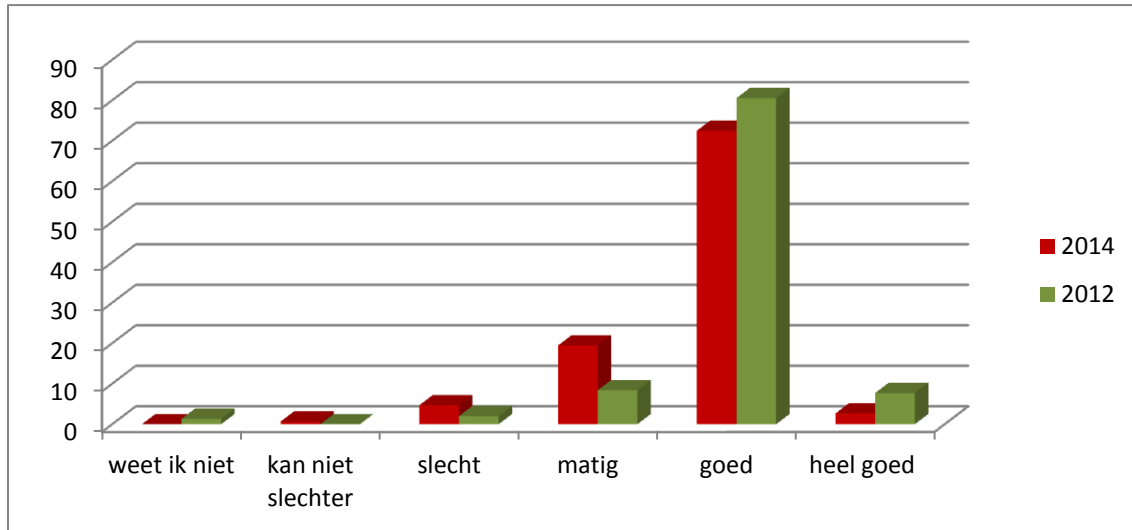
65 toelichtingen of opmerken worden gegeven.

- 12 melden neen of geen psychische klachten
- Meerdere verwijzen naar eerdere toelichtingen.
- Psychische klachten gerelateerd aan werksituatie twee jaar geleden is nu verbeterd.
- Angst voor nieuwe aardbevingen wordt veel gemeld; met lichamelijke en geestelijke klachten; kinderen die in een zwakker deel van het huis wonen onder een schoorsteen met instortingsgevaar bij nieuwe aardbevingen; vooral 's nachts angst.
- Psychische overbelasting door de gevolgen; naast een drukke baan en gezin, "de rek is eruit"; naast het al hebben van een psychische stoornis; oproepen van agressie gevoelens; angst en onzekerheid "check, check dubbel check"; irritaties thuis; er helemaal doorheen zitten;
- Stress door je niet serieus genomen voelen door de NAM en overheid; " ..... voelen door de overheid"; "simpelweg je vertrouwen kwijt zijn"; onduidelijkheid wie je echt kan helpen; een onzekere toekomst hebben; "als je enige veiligheid de grond onder je voeten begint te bewegen ...je voelt je dan echt niet meer veilig; de onzekerheid over herstel en hernieuwde schade gaat bewust en onbewust aan je knagen; gevangen voelen door niet weg te kunnen; boosheid als je politici hoort praten, terwijl je vast zit; onmacht en onzekerheid; woede"; "overheid en NAM/ Shell hebben schuld bekend, nu allerlei ontkenningen, hierdoor kwaadheid, ik heb 40 jaar VVD gestemd, nu nooit meer!!"; " het gevoel zelf niets te kunnen doen, de informatie voorziening zorgt voor frustratie en moedeloosheid".
- Psychische klachten: Veranderd zijn van een vrolijk optimistische persoon naar een prikkelbaar en gespannen persoon, en "zit met een restschuld opgescheept". Beperkt zijn in het kopen van een andere woning; "Wij gaan bewust niet naar de GGZ, we weten waar onze klachten van komen, hier willen we geen medicijnen tegen!"; "Ik heb tot nu toe geen kalmerende middelen gebruikt, had wel vaak de wens dit te gaan doen gezien de situatie"; Zorgen om partner "die erg bezig is met de gevolgen van de gaswinning en psychisch ziek thuis zit".
- Veel opmerkingen worden gemaakt over negatieve gevoelens gerelateerd aan het wonen en gebonden zijn aan een huis:"van het huis af willen!"; (dood)ongelukkig zijn in het huis; verlies van je thuis gevoel; geen woongenot hebben; enz.
- Citaat:
"Gevoel ontheemd te zijn, weg willen uit noordoost Groningen waar je geboren bent."

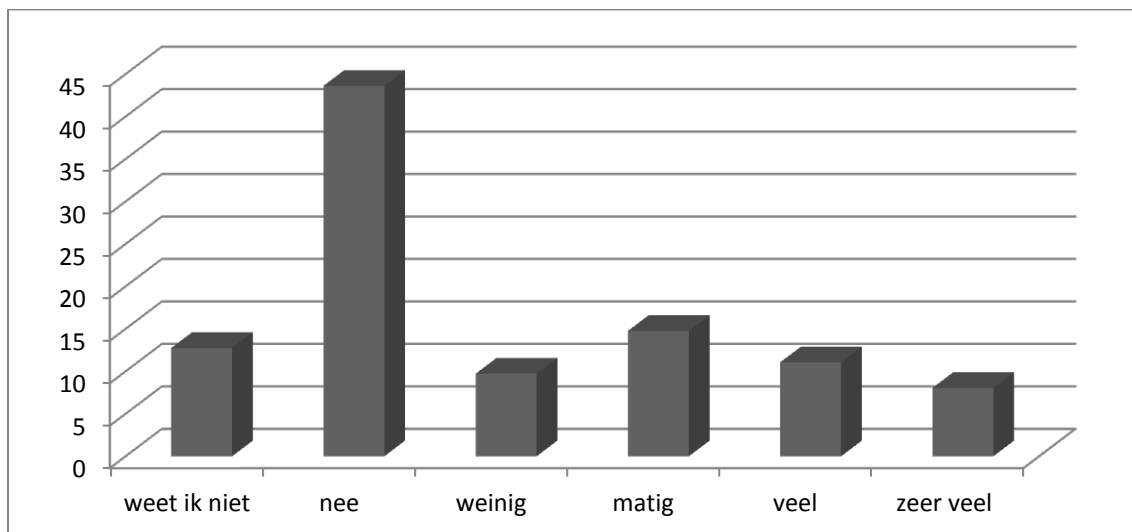

6. Sociaal welbevinden:

- Binnen het domein van sociaal welbevinden wordt een lichte verschuiving gezien naar minder tevreden. Hierbij geeft 43% aan dat de gaswinning hier enige invloed op heeft. Over het algemeen is ruim 83% tevreden met de kwaliteit van vriendschappen en over de relatie met wie men samen leeft. Over het algemeen voelt men zich gesteund vanuit de nabije omgeving.
- De situatie rond de aardbevingen geeft bij 43% 'enigszins' spanningen in de relaties, bij 10% 'veel tot zeer veel' spanningen en bij 47% helemaal geen spanningen.

Figuur 6.1 Waardering van sociale situatie 2014-2012

Figuur 6.1a Invloed aardbevingen op veranderingen in waardering sociale situatie

Toelichtingen bij het sociaal situatie

46 respondenten geven hier een toelichting,

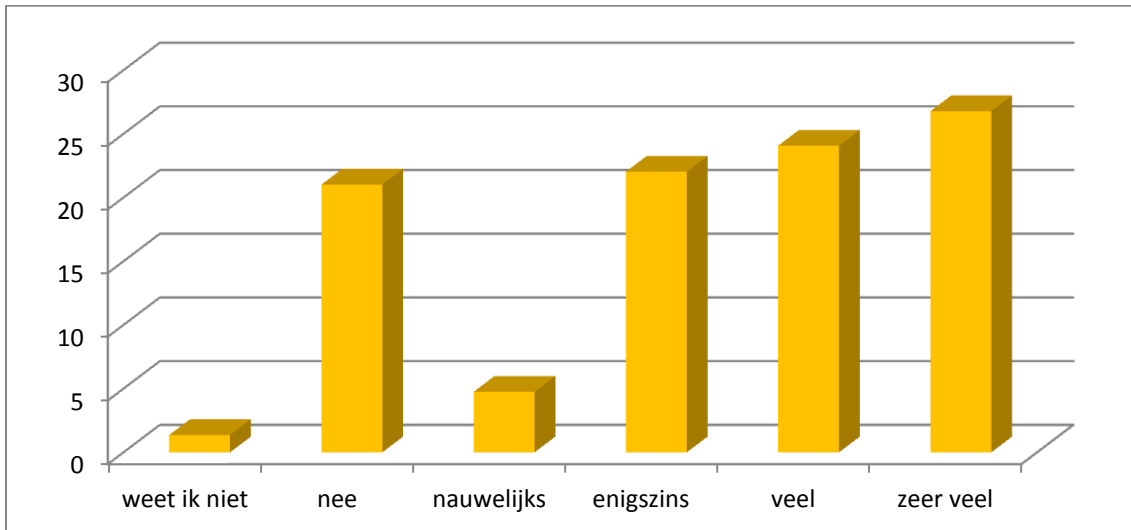
- Enkele citaten

- "het logisch is dat partners het niet eens met elkaar zijn over de benadering van de NAM met betrekking tot de schade afhandeling, dit geeft discussies, voortdurend woorden, strubbelingen. Mijn vrouw wil direct verhuizen, ik niet we hebben al ons spaargeld in het huis gestopt."
- "Zelf ben ik veranderd en daardoor ben ik vrienden kwijt; Ik hou contacten af. Ik kan niemand thuis uitnodigen vanwege de rommel."

- "Er is weinig ruimte voor leuke dingen."*
- *"We leven vandaag de dag, morgen zien we wel. De overheden zijn de dieven waarmee we moeten leven."*
  - *"Mijn man moest buitenshuis verblijven vanwege ziekte tijdens de herstel werkzaamheden."*
  - *"Mijn verhaal is 2 A4 tjes."*
  - *"Anderen begrijpen het niet; Als er op mijn werk geïnformeerd wordt kom ik er achter hoe gestrest ik hierover ben en hoe moeilijk het uit te leggen is; Je krijgt dan het advies, dan ga je toch verhuizen, terwijl dit nu juist het punt is. "*
  - *"Mijn man zegt op z'n Gronings "het komt wel goud laiverd".*

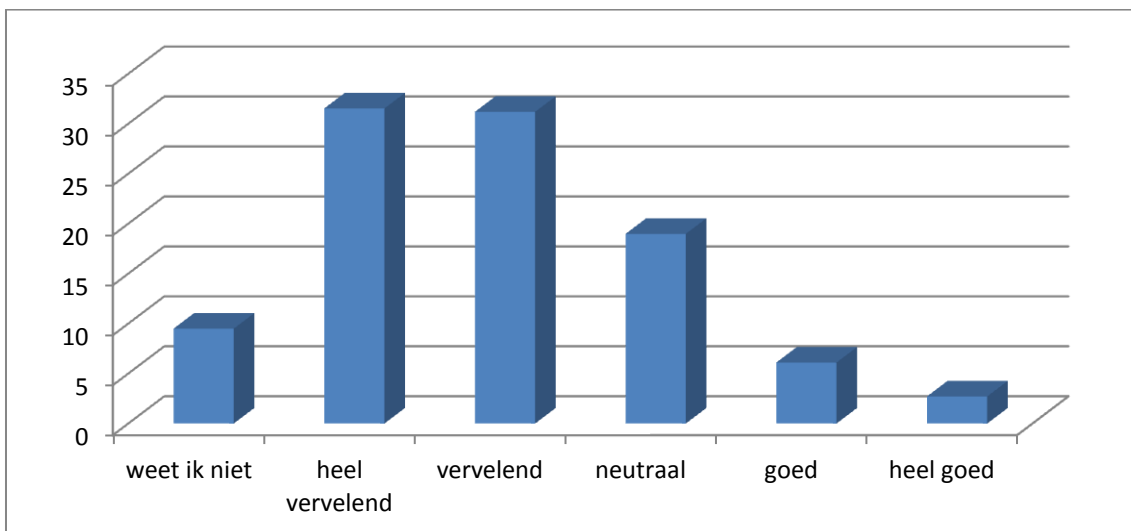
7. Toekomstperspectief en zingeving:

Driekwart van de respondenten geeft aan dat ze plannen of doelen hebben moeten wijzigen vanwege de gevolgen van de aardbevingen. De helft van de respondenten zegt dat ze veel of zeer veel hebben moeten wijzigen.

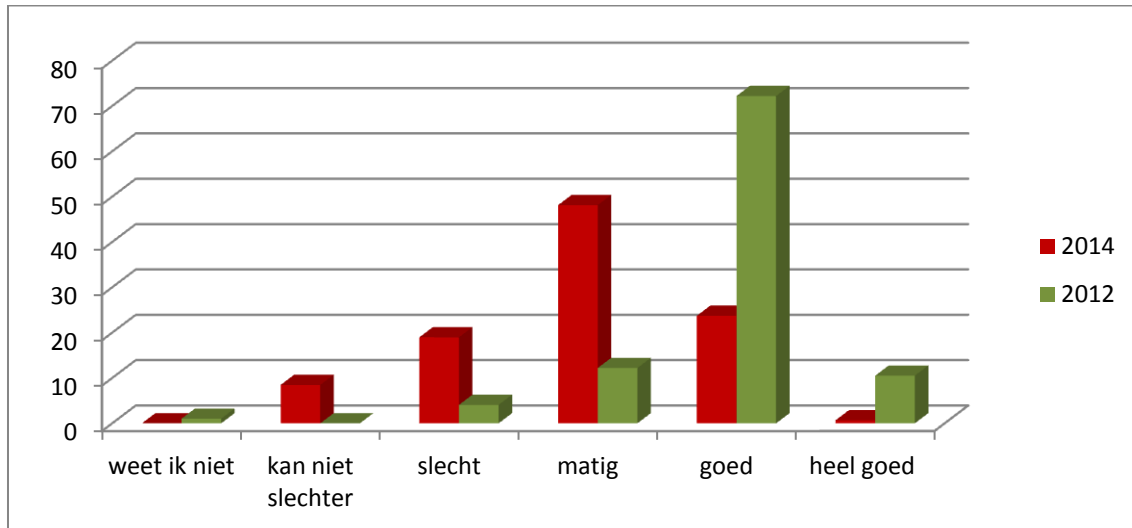
Figuur 7.1 wijziging van plannen

- Voor 62% waren deze wijzigingen vervelend tot zeer vervelend. 9% geeft aan dat deze wijzigingen goed waren.

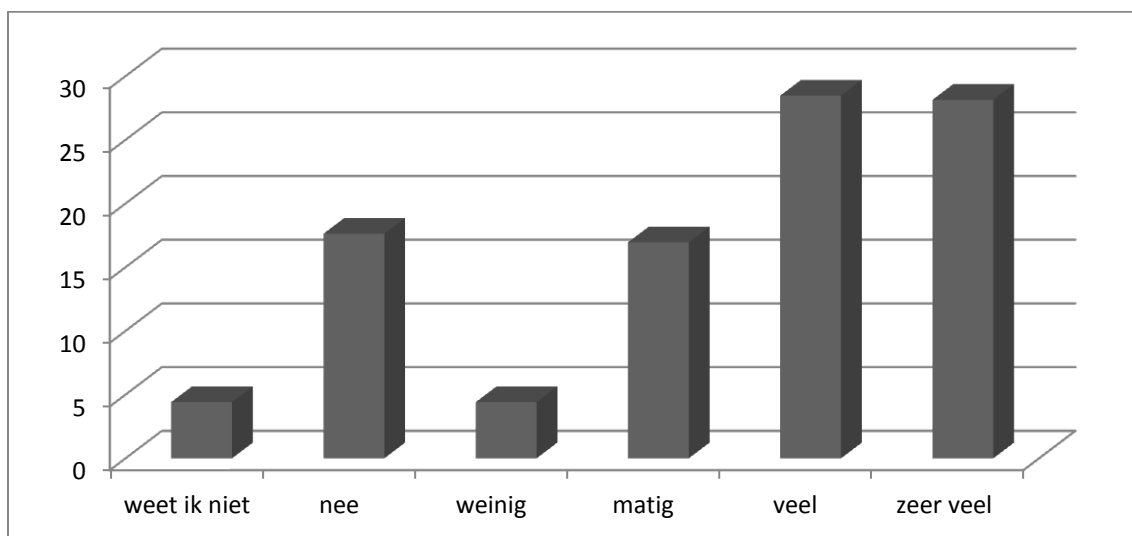

- Figuur 7.1a Zijn de eventuele wijzigingen van plannen vervelend?

- De toekomst voor de Noordoost Groningers werd in 2012 vóór de ernstige aardbeving positiever gezien dan nu het geval is. Een grote verschuiving is opgetreden tussen de waardering goed tot zeer goed met een score in 2012 van 83% naar 24% in 2014. Hierbij geeft 57% aan dat deze verschuiving veel tot zeer veel te maken heeft met de gevolgen van de aardgaswinning. 23% geeft aan dat de aardgaswinning hier weinig of geen invloed op heeft gehad.

Figuur 7.2 Waardering toekomst perspectief 2014 - 2012

Figuur 7.2a Invloed aardbevingen op eventuele verandering in toekomst perspectief.

Toelichtingen bij toekomst perspectief:

Bijna 100 respondenten hebben hier nog een toelichting bij gegeven of verwijzen naar eerder commentaar.

- *89 melden een gewijzigde toekomst of niet te plannen toekomst door een onverkoopbaar huis, met de daarbij horende financiële en persoonlijke gevolgen.*
- *Niet op vakantie kunnen wordt een aantal maal gemeld, of door moeten werken tijdens de zomerperiode om financiële redenen.*
- *Het huis niet verder kunnen afbouwen of verbouwen zoals gepland was.*
- *Onderverhuur van het huis lukt niet omdat het huis niet af is.*
- *Het niet kunnen uitvoeren van persoonlijke doelen naast het werk door de aardbevingstress.*

IV. Beschouwing resultaten:

De vergelijking tussen 2012 en 2014 laat op alle domeinen van kwaliteit van leven een overduidelijke daling zien. Zijn deze verschuivingen toe te schrijven aan toeval, of aan de voortdurende economische crisis of de politieke situatie? Zijn de verschuivingen logisch en verklaarbaar?

De grootste verschuiving is zichtbaar in het toekomstperspectief. Zagen in 2012 nog 83% van de respondenten hun toekomst optimistisch in, in 2014 is dit nog maar 24%. Waarbij 74% van de respondenten aangeeft dat de gevolgen van de gaswinning meer of minder invloed op hebben. Bijna driekwart van de respondenten hebben plannen moeten wijzigen, 50% zelfs veel of zeer veel. Voor ruim 62% waren deze veranderingen vervelend tot zeer vervelend. Enkele respondenten geven aan onder hun huidige omstandigheden niet verder te willen leven, ze hadden zich hun toekomst anders voorgesteld.

De aardbevingen hebben directe invloed op de woonomstandigheden en woongenot. Ook het gevoel van veiligheid in de woonomgeving wordt door de continue dreiging aangetast. Bestuurders, NAM en politiek worden door de wijze waarop er met de problematiek wordt omgegaan als niet betrouwbaar ervaren. Men voelt zich niet goed gehoord. De onverkoopbaarheid van huizen en de waardedaling verstoort de financiële balans, de hypotheek is te hoog, spaargeld verdwijnt. Alle huizen zijn in Nederland weliswaar in waarde gedaald, maar een huis met schade in Noordoost Groningen met het vooruitzicht van meer aardbevingen wordt onverkoopbaar. De daling in waardering die binnen dit domein wordt waargenomen heeft met deze aspecten te maken. Over het algemeen scoren mensen met een eigen woning een net iets hogere tevredenheid met hun leven, dan mensen in huurwoningen. Mensen die een eigen woning bezitten waren binnen Nederland in 2010 voor 88% tevreden met hun leven en in 2012 87%. Mensen met een huurwoning, zonder huursubsidie scorende voor 2010 82% tevreden en 2012 81%. Een niet stedelijke omgeving wordt over het algemeen hoog gewaardeerd. (gegevens StatLine) De voordelen van de vaak bewust gekozen woonsituatie worden in Noordoost Groningen door de gaswinning omgezet in nadelen.

Voor de kwaliteit van leven is controle hebben en kunnen functioneren van belang. Aardbevingen zijn voldongen feiten waarover geen controle is en waarop slechts achteraf gereageerd kan worden. Dit beperkt de mogelijkheden van controle en planning. De daling binnen dit domein kan dan ook grotendeels aan deze factoren worden toegeschreven. De mate van controle op het leven ervaart in 2014 57% als goed ten opzichte van 86% in 2012. Hierbij geeft 49% aan dat deze verschuiving veel tot zeer veel met de aardbevingen te maken heeft. Verder wordt door 50% van de respondenten wekelijks (24% 1 - 4 uur) of dagelijks tijd (26% meer dan 0,5 uur) aan de gevolgen besteed, tijd die niet aan andere zaken kan worden besteed.

Het is bekend dat chronische stress spanningsklachten kan geven en invloed uit kan oefenen op weerstand en aanwezige lichamelijke ziektes. Ook aardbevingen en gevolgschade kunnen stress veroorzaken, de duur en de ernst daarvan kunnen maken dat er lichamelijke problemen optreden. Slaapstoornissen treden vaak als eerste op en deze hebben weer secundaire gevolgen. 52% geeft aan matige tot ernstige slaapstoornis te hebben. Slaapstoornissen komen ook landelijk vrij veel voor. StatLine gegevens geven voor de regio Groningen in de periode 2008-2011 een percentage van ruim 21%. Moeheid wordt in dezelfde StatLine tabel 42% gescoord. In de enquête wordt voor 2014 56% gemeld, eveneens een duidelijke stijging. Noord oost Groningen heeft dus met een forse toename te maken van stress gerelateerde klachten. Bekend is dat mensen met chronische slaapproblemen psychisch slechter gaan functioneren en ook andere lichamelijke klachten kunnen ontwikkelen. Uiteraard kunnen er ziektes optreden los van de gevolgen van de gaswinning en kunnen ook andere stressoren een rol spelen. Voor 2012 geeft 77% van de respondenten aan dat hun gezondheid goed tot zeer goed was. Dit komt overeen met de StatLine gegevens voor Nederland in 2012, waarbij 76% van de Nederlanders aangaven in 2012 dat hun ervaren gezondheid goed tot zeer goed was. Voor

2014 in deze enquête is dat 47% en 41% geeft aan 'matig' in 2014. Van de respondenten legt 20% een relatie met de aardbevingen met als kwalificatie weinig of matig en 37% scoort veel of zeer veel. De kans bestaat dat de relatie zelfs groter is dan de respondenten aangeven. Nadere gegevens bijvoorbeeld over huisarts bezoek en ziektes in de regio zou hier meer duidelijkheid over kunnen geven.

Meer dan de helft van de respondenten, 53% is momenteel tevreden over zijn geestelijke gezondheid. In 2012 was 85% tevreden over de psychische gezondheid. 17% is onder behandeling geweest de afgelopen twee jaar. StatLine gegevens voor de regio laten voor de periode 2008-2011 een percentage zien van 8,6% met psychische klachten. Stress kan verschillende psychische klachten geven, van over alertheid, geïrriteerdheid, piekeren, of depressiviteit en initiatiefloosheid. Meer dan 53% van de respondenten heeft last van piekeren en/of gespannen voelen of geïrriteerd zijn. De klachten verergeren vaak bij spanning. Bij ruim 10% van de respondenten heeft de aardgaswinning heel veel, bij bijna 20% veel en bij 14% matige invloed. Inmiddels is bekend dat de GGZ in de regio een groeiend aantal aanmeldingen krijgt van mensen met psychische klachten gerelateerd aan de gevolgen van de gaswinning.

Binnen het domein sociale inbedding kunnen twee tegengestelde bewegingen onder spanning optreden. Er kan steun gehaald, kunnen problemen besproken en oplossingen bedacht worden. Zeker als men met elkaar met het zelfde probleem te maken heeft. Daarnaast kan geïrriteerdheid, verhoogde prikkelbaarheid of een verschillende benadering van de problematiek juist leiden tot spanningen in relaties. Bij 43% geeft de situatie rond de aardbevingen 'enigszins' spanningen in de relaties, bij 10% 'veel tot zeer veel' spanningen en bij 47% helemaal geen spanningen. In 2014 is 75% tevreden over zijn relaties in 2012 was dit 89%.

De domeinen van kwaliteit van leven staan uiteraard niet los van elkaar en beïnvloeden elkaar. Het gezamenlijk effect wordt zichtbaar in het dagelijkse leven en de beoordeling van de kwaliteit van leven als geheel. Niet kunnen verhuizen terwijl je dat wilt, niet naar je partner kunnen die elders woont, angst voor en de dreiging van weer een beving, de toelichtingen spreken voor zich. De tevredenheid met het leven is in 2014 voor 44,6 % goed of zeer goed. Voor 2012 wordt door bijna 83% als goed of zeer goed gescoord; een overduidelijke daling.

De uitkomst voor 2012 komt overeen met de gegevens van StatLine, de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), waarbij 83% van de Nederlanders in 2012 aangaven gelukkig te zijn. Ook zijn gegevens over het GGZ gebruik per provincie te vinden op StatLine, alleen nog niet van 2012 en volgende jaren. Bij de gegevens over de gezondheidsmonitor per gemeente ontbreken helaas de gegevens voor 2012 voor alle noordoost Groningse gemeentes. StatLine geeft nog geen resultaten voor 2014. Hoewel er niet veel algemene data over 2012 bekend zijn lijken de overeenkomstige data uit StatLine erop te wijzen, dat het beoordelen van de situatie in 2012 op een reële en niet te rooskleurige wijze heeft plaats gevonden.

De geconstateerde verschillen tussen het welbevinden in 2012 en 2014 zijn dermate groot dat ze niet aan toeval kunnen worden toegeschreven. Gegevens van StatLine die waarschijnlijk t.z.t. beschikbaar zijn over 2014 kunnen inzichtelijk maken of voor alle Nederlanders de kwaliteit van leven in 2014 lager is. Echter een dermate grote daling zoals getoond in deze enquête is erg onwaarschijnlijk.

Conclusie:

Geconcludeerd kan dan ook worden dat de gevolgen van de gaswinning invloed heeft op alle domeinen van kwaliteit van leven in Noordoost Groningen van huizen bezitters in deze regio.

Noordoost Groningse huizenbezitters;

- *worden geconfronteerd met schade of mogelijke schade in de toekomst aan hun bezit door toedoen van derden;*
- *weten dat dit weer zal gebeuren mogelijk 20 jaar lang*
- *zijn voor schadeherstel afhankelijk van dezelfde derden;*
- *zijn aan schadeherstel tijd kwijt;*
- *kunnen vervolgschade nauwelijks of niet voorkomen;*
- *worden geconfronteerd met negatieve financiële gevolgen;*
- *voelen zich vaak niet serieus genomen,*
- *ervaren minder woongenot;*
- *hebben minder controle over hun leven;*
- *kunnen hierdoor gezondheidsklachten krijgen;*
- *hebben te maken met een sterk veranderd toekomst perspectief.*

V. Kritische noten en aanbevelingen

Dit onderzoek moet gezien worden als een oriënterend onderzoek waarbij de beleving van de respondenten in beeld gebracht wordt. Voor het meten van kwaliteit van leven is de gekozen benadering wetenschappelijk geaccepteerd.

Het vragen naar de beleving van twee jaar geleden heeft uiteraard beperkingen en de waardering kan door de tijd veranderd zijn. Er ontbreekt een nulmeting van voor de verergering van de aardbevingen of liever nog, van vóór de aardbevingen, zodat voor deze methode is gekozen. Vragen, die grotendeels overeenkomen met vragen die door het Centraal Bureau voor de Statistiek worden gesteld, laten een score zien voor 2012 die gelijk is aan die van het gemiddelde van Nederlandse gemeenten.

Ook is de enquête niet uitgevoerd bij een controle groep uit een vergelijkbare regio binnen Nederland. De respondenten zijn vrijwel allen bezitters van een huis in de regio. Daardoor kunnen de resultaten niet vertaald worden naar alle inwoners in deze regio.

Gezien de unieke situatie waarin de huizenbezitters in Noordoost Groningen zich bevinden, waren er geen gevalideerde vragenlijsten beschikbaar voor dergelijke situaties. Derhalve is de vragenlijst opgesteld voor deze situatie en het doel van het onderzoek. Er is vooraf geen pilot verricht om de vragenlijst zo nodig bij te stellen. Juiste alternatieven ontbraken bij sommige vragen. Wellicht bevat de lijst overbodige vragen en zijn belangrijke zaken niet aan de orde gekomen.

De uitslag laat echter een duidelijk beeld zien, wat niet alleen aan toeval of methodische beperkingen kan worden toegeschreven. De kwaliteit van leven in Noordoost Groningen wordt negatief beïnvloed door de gaswinning en de wijze waarop er door de overheid en de NAM mee omgegaan wordt.

Gezien de uitslag van de enquête, en het perspectief van nog 20 jaar mogelijk nog heftigere aardbevingen in deze regio, is het zeker zinvol om breder systematisch onderzoek uit te voeren gedurende de komende decennia. Hierbij dient harde data gekoppeld worden aan belevingsonderzoek, over de gevolgen van de gaswinning op alle domeinen van kwaliteit van leven onder de totale bevolking van Noordoost Groningen.

Literatuur:

1. CBS StatLine: <http://StatLine.cbs.nl/Statweb/>
2. WHOQOL-100 - World Health Organization: THE WHOQOL-100 Field Trial February 1995
3. Kate M. Scott¹ et al. 2013 , Associations between Lifetime Traumatic Events and Subsequent Chronic Physical Conditions: A Cross-National, Cross-Sectional Study Open access.
4. Talamini L.M., Werf van der Y. 2012, De rol van slaap in cognitie en affect, Tijdschrift voor Neuropsychiatrie, 7, no 3, 2012
5. Borsschot et.al. 2014, (Hart en Vaatgroep) Stress en hart- en vaatziekten. Verbanden in kaart gebracht. Hartstichting 2014.